

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 73 Ekim 2020 & Volume: 13 Issue: 73 October 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRKMEN EDEBİYATINDA HİKÂYE* STORY IN TURKMEN LITERATURE

Ayvaz MORKOÇ**

Öz

Türkmen hikâyeciliği konusunda doğru değerlendirmelerde bulunmak için Türkmen edebiyatının gelişme çizgisini dikkatli gözle incelemek gerekir. Kimi eleştirmen ve araştırmacılar Türkmen Türklerinde 1925 yılından önce hikâyecilik geleneği bulunmadığını iddia etmişlerdir. Oysa Türkmenlerde belirtilen tarihten çok önce köklü bir hikâyecilik geçmişi bulunduğu anlaşılmaktadır. Zengin sözlü edebiyat ile halk edebiyatı geleneğinin Türkmen Türklerinde modern hikâyenin kuruluşuna zemin hazırladığı söylenebilir. Yaptığımız araştırmada ülkede 1925 yılından sonra yayın hayatına başlayan gazete ve dergilerde çok sayıda hikâye basıldığını gördük. Sovyet yönetimi Türkmenistan'da egemen olduktan sonra vakit geçirmeden baskıcı uygulamalarını artırır. 1937 yılında zirveye çıkan "kıızıl kırgın" hareketiyle beraber edipler fikirlerini özgürce beyan edemez olurlar. Hikayeciler sadece dayatılan konularda yazmak zorunda kalırlar. Resmi ideolojiye uygun dar bir çerçeve içinde yazmak zorunda kalan hikayeciler "sosyalizm realizmi" metodunu mecburen uygulamaya geçerler. Türkmenistan'da Sovyet sisteminin kuruluşunu takip eden ilk 15 yılda edebiyat sahasında kaotik bir durum yaşanır. Hikayeciler büyük baskıya rağmen yine de Türkmen toplumunu gerçekçi çizgilerle anlatmayı ısrarla sürdürürler.

Anahtar Kelimeler: Türkmen Edebiyatı, Türkmen Hikayeciliği, Modern Hikaye.

Abstract

In order to make correct evaluations about Turkmen storytelling, it is necessary to carefully examine the development of Turkmen literature. Some critics and researchers claimed that Turkmen Turks did not have a tradition of storytelling before 1925. However, it is understood that Turkmens had a deep-rooted history of storytelling long before the date mentioned. It can be said that the rich oral literature and folk literature tradition prepared the basis for the establishment of the modern story in Turkmen Turks. In our research, we saw that a great number of stories were published in newspapers and magazines which started to be published after 1925 in the country. The Soviet administration immediately increased its repressive practices after it dominates Turkmenistan. With the "red resentment" movement that reached its peak in 1937, the literary men would not be able to express their ideas freely. Storytellers only had to write on imposed topics. The storytellers, who had to write within a narrow frame in line with the official ideology, necessarily adopted the method of "socialist realism". In the first 15 years following the establishment of the Soviet system in Turkmenistan, a chaotic situation was experienced in the field of literature. Despite the great pressure, the storytellers continued to depict the Turkmen society in a realistic way.

Keywords: Turkmen Literature, Turkmen Storytelling, Modern Story.

* "Türkmen Edebiyatında Hikâye" başlıklı bu makale çalışması Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: 2018-021 ("This study/paper/book/presentation/chapter/thesis was supported by the Manisa Celal Bayar University Scientific Research Projects Coordination Unit. Project Number: 2018-021.

** Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9470-9656>, E-mail: ayvazmorkoc@gmail.com

1.Giriş

Türkmen edebiyatında hikâye türünde yazılan eserleri değerlendirip doğru hükümlere varabilmek için Türkmen nesrinin doğuşunu ve gelişme çizgisini bilmek gerekir. Hikâye türünün de içinde bulunduğu Türkmen nesri hakkında edebiyat tarihçileri arasında farklı görüşler mevcuttur. Bir kısım edebiyat tarihçisi eski devirlerde ve bilhassa Orta Çağda kaleme alınan kimi eserlerin hikâye niteliği taşıdığını söyler. Diğer bir kısım ise Türkmen hikâyeciliğinden ancak 1925 yılından itibaren söz edilebileceğini belirtir. Hikâye türünün orta çağda örnekleri bulunduğunu söyleyenlere Kayum Cumayev karşı çıkar. Birbirinden farklı özellikler barındıran “kıssa” ile nesrin aynı olmadığını iddia eder. Cumayev’e göre kıssalar, destan ve halk hikâyelerinde şiirle birlikte kahramanların hareketlerini tasvir eden bölümler şeklinde verilir. Oysa kıssalar arasından nazım bölümleri çıkarıldığında, destan kahramanının iç dünyasının tasvir edilemediğini ve anlam yönünden eksik kaldığını söyler. Cumayev’e göre destan ve halk hikâyelerinde kıssa asıl unsur değil, tamamlayıcı unsurdur. Başka bir ifadeyle kıssa ile hikâyeyi birbirinin devamı veya türevi olarak görmenin yanlış olduğunu iddia eder. Kıssa bir eserin ikinci derecedeki unsuru iken, daha geniş alanı olan hikâye, edebiyatın bağımsız bir türüdür. Ancak biz bu kabilden açıklamaların Türkmen edebiyatında hikâyenin kökeni meselesini çözmeye yardımcı olamayacağı görüşündeyiz. Zira halk hikâyelerinde kıssanın ikinci dereceden bir unsur olduğu görüşü kabul edilemez. Kanaatimizce Türkmen edebiyatında 20. Yüzyıldan önce nesir yoktu demek yanlıştır. Zira hikâye de nesrin bir koludur. Kitabı-ı Dede Korkut kadim Türkmen nesrinin mükemmel örnekleri arasında yer alır. Aynı durum Oğuznameler için de geçerlidir. Benzer biçimde orta çağdan başlayarak 20. Yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdüren ve tamamı mensur olan örnekler de hikâye kabul edilmelidir. İskendername, Müslimname ve Hazret-i Ali rivayetleri bu gruba dahil edilebilir örneklerdir. (Çarı, 2014, 7-8).

20. yüzyıla kadar olan dönemde Türkmen edebiyatında verilmiş eserlerin daha çok halk edebiyatı ve divan şiirine ait ürünler olduğu görülür. Çağdaş Türkmen edebiyatının ise 20. Yüzyılın başlarında ortaya çıktığı kabul edilir. Türkmen edebiyatı üç kola ayrılır:

1. Türkmen Türklerinin halk edebiyatı
2. Türkmen Türklerinin klasik edebiyatı
3. Türkmen Türklerinin modern edebiyatı

Türkmen Türklerinin Halk Edebiyatı

Türkmen Türklerinin halk edebiyatına ait ilk yazılı örneklerin 18. asırda gün yüzüne çıktığı anlaşılmaktadır. Türk boylarının hemen tamamında görüldüğü üzere Türkmen Türklerinin geçmişi eskilere dayanan sözlü edebiyat geleneği bulunmaktadır. Atasözü, destan, masal, türkü, şarkı gibi yazılı ürünler Türkmenlerin halk edebiyatı geleneğinin köklü ve zengin metinleridir. Bu metinlerde ağırlıklı olarak halkın örf, adet ve yaşayışını aksettiren, Türkmen toplumunun duygularını dile getiren temalar işlenmiştir. Günümüze ulaşan yazılı metinler arasında Türkmenler tarafından çok rağbet gören ve “aydım” olarak adlandırılan türküler dikkat çekmektedir.

Türkmen Türklerinin Klasik Edebiyatı

18. ve 19. Yüzyıl Türkmen edebiyatında nesre kıyasla şiir türünün epeyce geliştiği söylenebilir. Bu iki yüzyılda ağırlıklı olarak aşk ve sevgi temalı şiirler yazılmış, toplumsal konular çok fazla ele alınmamıştır. Kanaatimizce 18. ve 19. yüzyılda gün yüzüne çıkmış ürünleri Klasik Türkmen edebiyatı çerçevesinde ele alıp değerlendirmek uygun olacaktır. Divan şiirine yakın çizgide bulunan bu ürünler 20. Yüzyıldaki batılı örneklerle benzememektedir.

2.Türkmenistan’ın Çarlık Rusyası Tarafından İşgali

Sömürgeci emellerini gerçekleştirmek üzere Buhara, Hive ve Hokand’ı 1876’dan itibaren egemenliği altına alan Çarlık Rusyası, Türkmenistan’ı da ele geçirmek için hazırlıklara başladı. Hazar Denizi’nin doğusunda Rusya’nın bir süre önce işgal ettiği Transhazar bölgesi bulunuyordu. Rusların Krasnovodsk adını verdikleri Kızılsu, bölgenin stratejik öneme sahip başkenti idi. Türkmenlerin Mangışlak’taki yağma hareketlerini bahane eden Rusya, Teke Türkmenlerini denetim altına almak için harekete geçti. (Aka, 2009, 105). Böylece Hazar Denizi’ni Türkistan’ın önemli şehirlerine bağlayan stratejik yolları denetim altına alabilecekti. Neticede Türkistan’daki ticareti ele geçirip bölgenin ekonomisini kontrol etmek istiyordu. Ayrıca Rusya bölgede itibar kazanmak ve kendi düşmanlarına göz dağı vermek için de Türkmenistan coğrafyasını ele geçirmeyi zorunlu görüyordu (Saray, 1987, 69). Ülkeyi işgal etmek amacıyla yola çıkan Rus birlikleri ile Türkmen kuvvetleri 1877 yılında jeopolitik konumu yüksek seviyede bulunan ve şimdiki ismi

Saray olan Kızıl-Arvat'ta karşı karşıya geldiler. Türkmenler kendilerinden kat kat üstün olan Rus birlikleri karşısında gerilemek zorunda kaldılar (Gömeç, 2003, 206). Ruslar, bir sonraki stratejik bölge olarak İran, Afganistan ve Hindistan ortak sınırına yöneldiler. Rusya'nın Türkistan'da sürdürdüğü işgal faaliyetlerini kendi çıkarlarına aykırı gören İngiltere, Rusya ile apar topar bir anlaşma yaptı. 1878 yılında imzalanan anlaşma hükümlerine göre Türkmenistan Rusya'ya, Afganistan ise İngiltere'ye bırakılacaktı. Anlaşmadan sonra vakit kaybetmeden Türkmenistan üzerine yürüyen Rusya, zaman zaman bozgun ve kayıplar yaşasa da büyük sıkıntıların ardından bölgeyi kontrol altına alabildi. 1. Göktepe kuşatmasında hezimetle uğrayan Ruslar, 2. Göktepe savaşında üstünlük kazandılar (Togan, 1981, 234-236). Gerek Türkistan'ın gerekse Türkmenistan'ın en stratejik bölgelerinden olan Göktepe'de, Rusya'ya karşı uzun süren kahramanca bir savunma sürdürüldü. Ancak eşit olmayan kuvvetler arasında devam eden bu zorlu savaşa dayanamayan bölge 12 Ocak 1881'de işgalci kuvvetin eline geçti. Savaş sırasındaki kanlı çarpışmalarda Türkmenler 26.500 kişi şehit vermişlerdi (Nazmi, 1334: 45; Saray, 1975, 205-206; Gömeç, 2003, 206). Bölgede Teke Türkmenlerinin üstün Rus birliklerine karşı güçlü direnişi ve Göktepe Savaşı Türkistan'da bir destan gibi anlatılmaya başlamıştı (Aka, 2009, 106). Ruslar, 1882 yılında bölgenin merkezi konumundaki Aşkabat şehrini ele geçirerek hükümet merkezi haline getirdiler. Böylece Rusya Batı Türkistan'a kadar uzanan geniş bölgeyi egemenliği altına almış oluyordu (Togan, 1981, 234-236). Zenginliği ile tanınan bölge topraklarının en verimli kısımları Rus tekstil sanayisinin pamuk ihtiyacını karşılamak için zorla alıkonuldu (Gömeç, 2003, 207).

Rus yönetimi Türkmenistan'ı ele geçince, kendi hâkimiyetine aldığı diğer Türk topluluklarından farklı bir tutum sergilemeye başladı. Türkmenlerin savaşçı kişiliklerini ve mücadele azmini bilen Ruslar, halkın yeniden bağımsızlık hareketlerine girişeceğini ön görerek çok sıkı tedbirler alıyordu. Onlara boyun eğdirmek amacıyla ağır hükümler taşıyan hususi bir kanun çıkarmışlardı. O yıllarda Müslüman Türkmen halkına çok yüksek miktarda vergi ödeten Rus hükümeti, bununla yetinmeyerek verimli topraklarına da el koymaktaydı. Ülkenin idaresinde görev alan üst düzey yöneticiler Ruslar arasından seçildiğinden, baskı altındaki halk, sömürüye karşı tepki gösteremiyordu. Çarlık yönetiminin aşırı baskıcı tavrının 20. Yüzyılın başlarına kadar devam ettiği görülmektedir. 19. Yüzyılın sonu ile 20. Yüzyılın başını kapsayan dönemde diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Türkmenler arasında da bir siyasi ve milli uyanış hareketi başlamıştı. Bu yıllarda Türkmenlerin giriştiği mücadele inişli çıkışlı bir görünüm arz ediyor, alınan başarısız neticeler halkın moralini bozuyordu. Rusya ayaklanmanın ön saflarında yer alanların mal ve arazilerine zorla el koyuyordu. Ardı ardına yürürlüğe aldığı yeni vergilerle halkı baskı altında tutmaktaydı. Rusya'nın Türkmenler üzerindeki baskıcı uygulamaları bir süre sonra halkta büyük tepkilere sebep oldu. Farklı şehirlerde Rus mezalimine karşı isyan hareketleri başladı. Önce Hive Türkmenlerinin ayaklanma hareketleri, ardından da Cüneyt Han ve Albay Oraz Serdar'ın isyanları birbirini takip ediyordu. Bu isyan ve ayaklanma hareketleri zaman zaman başarıya ulaşmış olsa da Rusların ilerlemesine ve Türkmen topraklarını adım adım istila etmesine engel olamıyordu (Saray, 2012, 603-604).

Rus işgalinin başladığı yıllarda vatanperver Türkmen edipleri zaman geçirmeden kalemleri vasıtasıyla Ruslara karşı mücadeleye girişmişlerdi. Göktepe'de Rusların gerçekleştirdiği katliamı kaleme aldıkları şiirleri vasıtasıyla gözler önüne seren Gayıpberdi Misgingılıç aldığı Mollağılıç mahalasıyla (1845-1905) ve Türkmenlerin bağımsızlığı için gayret sarf eden Abdülhekim Gulmuhammedov (1879-1931) bu mücadelenin önde gelen isimleridir. Ayrıca Körmolla (1876-1934), Berdi Kerabayev (1894-1974), Garaca Burunov (1896-1965) Orazmemmed Vepayev (1883-1937), Amandurdı Alamışev (1904-1943) gibi edipler Türkmenlerin özgürlük mücadelesine katkı vermiş, bu yoldaki çabalarını 1930 yılına kadar sürdürmüşlerdi. Vatansever ediplerin bir bölümü ağır mahkeme ve sürgün aşamaları geçirmiş, büyük bir kısmı ise rejim muhalifi oldukları iddiasıyla yok edilmişlerdi (Kara, 1998, 162-163).

İsmail Gaspıralı'nın Türk şiveleri arasındaki farklılıkları gidererek İstanbul Türkçesini temel alan ortak dil oluşturma yolundaki çalışmaları Türk dünyasında yakından takip edilmekteydi. Gaspıralı'nın gayretlerini boşa çıkarmak isteyen Rusya, hükümler altındaki bütün Türk topluluklarına kendi şivelerini farklı ve bağımsız bir dilmiş gibi kabul ettirmeye çalışıyor, bu tavrıyla Türkler arasında var olan hem dil ve hem de kültür sahalarındaki birliğini bozmaya çalışıyordu. İlk olarak kabul edilmiş alfabe sistemine müdahale eden hükümet, Türk topluluklarının ortak kullandığı Arap alfabesini tesirsiz hale getirmek arzusunda idi. Sovyet yönetimi 1928 yılında Rus Kiril harfleriyle takviye edilmiş Latin harfleri sistemini apar topar kabul etti. Ne ilginçtir ki yaklaşık on yıl kadar sonra İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ani bir kararla sözü edilen alfabenin kullanımını yasakladı. Her bir Türk şivesi için birbirinden farklı Kiril alfabelerini zorla kabul ettirdi. Ardından hayret verici bir biçimde Latin alfabesiyle basılmış her türlü kitap ve belge toplanarak imha edilmeye başlandı. Türk şiveleri geri plana itilirken, Rusça öğrenimi mecburi hale getirildi. Kültür, dil ve edebiyat sahalarındaki dayatmacı uygulamalara tahammül edemeyen bazı cesur Türk

aydınları nispeten ılımlı bir yaklaşımla eleştirel tavır takınmaya başladılar. O yıllarda Cengiz Aytmatov ile Olcas Süleymanov'un giriştiği mücadele bir süre sonra taraftar bulmaktaydı. Hem Ruslaştırma hem de Sovyetleştirme çabaları bilinçli ve planlı devlet politikası olarak açıkça yürütülmekteydi. Sanat ve edebiyatta milli unsurları öne çıkaran eserler yasaklanıyordu. Sovyetler Birliği bünyesindeki bütün Türk şivelerinde proleterya ve kolhoz meselelerini dile getiren edebi eserler yazılması şart koşuluyordu. "Ağabey" olarak kabul edilen Rus milletinin, Rus olmayan milletlere yönelik güya iyilikleri ile yardımlarının vurgulanması talep edilmekteydi. O yıllarda Rus ediplerinin eserlerinin Türk topluluklarının şivelerine tercüme edilmesine adeta bir kampanya halinde hız verilmişti. Bununla yetinmeyen Sovyet yönetimi, İslamiyet aleyhindeki faaliyetlerini artırarak Türkleri dininden ve kadim kültüründen uzaklaştırmaya çalışıyordu. Müslüman din adamlarını İslamiyeti karalayıcı açıklamalar yapmaya ve yazılar neşretmeye zorluyordu. Amaç Türkmenleri dinden uzaklaştırarak ateizme yönlendirmektir. Hemen belirtmek gerekir ki Sovyet Rusya bütün zorlamalarına rağmen halkı İslamiyetten döndürmek yolundaki amacına ulaşamamıştır. Başta Mahtumkulu olmak üzere Türkmenistan'ın temel değeri kabul edilen şahsiyetler hakkındaki araştırmalar engellemelere rağmen devam ediyordu. Türkmen aydınlarının milli meselelerdeki duyarlı tutumları zaman zaman Türkmenistan'ın başındaki yerli komünist yöneticiler tarafından da destekleniyordu (Saray, 2012, 604). Kanaatimizce bu tavrı olumlu olarak değerlendirmek gerekir.

3.Ceditçilik Dönemi Türkmen Edebiyatı

19. yüzyıl, Türk dünyasında köklü değişikliklerin ve kaotik hadiselerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Rus Çarlığına bağlı ordu birlikleri 1869 yılından itibaren savaşlarla bölgeyi yıpratmış, ardından Türkmenistan coğrafyasını zorla Rusya'ya bağlamıştır. Bu durum Türkmenistan'da başta siyaset olmak üzere iktisat, kültür ve edebiyat sahalarında büyük değişikliklere sebep olmuştur.

Çok eski zamanlardan beri Türkmenistan topraklarında boylar ve uruğlar halinde varlığını sürdüren Türkmenlerde klasik edebiyat ile Sovyet edebiyatı devirleri arasında bir edebiyat döneminden daha söz edilir. "Cedit edebiyatı" olarak adlandırılan bu oluşum o yıllardaki gelişmelere ve yenilik hareketlerine paralel bir seyir izlemiştir. 19. Yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın 30'lu yıllarına kadar varlığını sürdüren bu edebiyat ne yazık ki Sovyet döneminde ilk yıllarında bilinçli olarak göz ardı edilmiştir (Söyegov, 1998, 112). Ardından antisovyet olduğu gerekçesiyle zararlı faaliyet ilan edilmiştir.

Rusya üzerinde çalışan tarihçiler Sovyet rejiminin baskıcı idaresi altında bulunan halkın idrak ettiği 1930'lu yılları acılarla dolu bir zaman kesiti olarak nitelendirmişlerdir. Halkta psikolojik sarsıntı yaratan 1932 yılındaki "sürgün" uygulamaları ile 1937-1938 yıllarındaki "kızıl kırgın" idamları dönemin dehşetli hadiseleridir. Öyle ki Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti büyük millet meclisi (MİK) başkanı Nedirbay Aytakov (1894-1938) ile Başbakan (Halk Komiserleri Başkanı) Kaygısız Atabayev (1887-1937) türlü bahanelerle idam edilmiş, böylece bizzat kurdukları rejimin kurbanı olmuşlardır (Söyegov, 2010, 327).

Ekim devriminin ardından 1930'lu yılların başına kadar devam eden Ceditçilik dönemi rejim tarafından ilk zamanlarda görmezden geliniyordu. Daha sonra Cedit hareketinin Sovyet değerlerine aykırı olduğu iddia edildi. Rejim yöneticilerinin menfi tavrını gören araştırmacılar "düşman" ilan edilen Ceditçiler hakkında yeterince inceleme ve yayın faaliyeti yapamıyordu. Türkmen toplumunda uygulamaya geçirdikleri köklü değişikliklerle halk arasında itibar gören Ceditçiler Sovyet yöneticilerinin emriyle Türkmen toplumunda bilinçli olarak kötülenmekteydi. Cedit döneminin adı anılması gereken edebi şahsiyetleri arasında başta Annagılıç Muhtaci (Meteci) (1822-1884) ve Molladurdı gelir. Ayrıca Abdülhekim Gulmuhammedov (1879-1931), Alışbeg Aliyev (1883-1933), Orazmehmet Vepayev (1883-1937), Muhammedgulu Atabayev (1885-1916), Muhammed Geldiyev (1889-1931), Allahgulu Karahanov (1892-1942), Berdi Kerbabayev (1894-1974), Gümüşali Börüyev (1896-1942) gibi isimleri de Ceditçiler arasında zikretmek gerekir. (Söyegov, 1998, 112; Söyegov, 2010, 328-336). Bu şahısların bir kısmı rejim muhalifi oldukları gerekçesiyle idam edilmiştir.

Türkmenistan'da 1931 yılında şüpheli biçimde hayatını kaybeden Muhammed Geldiyev, çok geçmeden rejimin direktifi doğrultusunda "Türkçü", "İslamcı", "halk düşmanı" ilan ediliyordu. Abdülhekim Gulmuhammedov da 1931 yılında Aşkabat yakınlarında suikast sonucu kurşunlanarak öldürüldü. Sovyet yönetiminin bilgisi dahilinde gerçekleşen birbiriyle bağlantılı bu iki hadise Türkmen ceditçiliğinin sona erdirilmesi için verilmiş gözdağı niteliğindedir (Söyegov, 2010, 328).

İsmi zikredilen aydınlar İsmail Gaspıralı'nın Usul-i Cedit hareketinden çokça etkilenmişlerdi. Türkmen halkının eğitim seviyesinin süratle yükseltilmesini, Avrupa'da görülen çok yönlü ilerlemenin Türkmenistan'da da gerçekleşmesini arzuluyorlardı. 1917 Bolşevik ihtilali öncesinde Lenin'in verdiği sözleri ülkesinin geleceği için umut ışığı olarak gören Türkmen aydınları bu yıllarda yapılan faaliyetleri destekliyorlardı. Çarlık Rusyası'nın baskı ve sömürsünden kurtularak bağımsız bir devlet kurma hayali

taşımaktaydılar. Böylece kendi devletleri bünyesinde yenilikçi fikirlerini serbestçe uygulayabileceklerini ümit ediyorlardı. Eserlerinde kadın hak ve özgürlükleri, eğitim sorunu, uyuşturucu problemi, zararlı örf ve adetler ile batıl inançlar gibi sosyal meseleleri ele almaya başlamışlardı. Türkmen toplumunun çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmasının yolunun eğitimden geçtiğini savunuyorlardı. Bu yolda ilk olarak ülkede Türkmen Latin alfabesinin kabul edilmesini sağlamışlar, ardından açılan Usul-i Cedit mekteplerinde bizzat öğretmenlik yapmışlardı (Söyegov, 1998, 112).

Türkmen halkının geçmişine merak duyan Ceditçiler ülkede ilk ilmi tarih araştırmalarının temelini atıyorlardı. Türkmen tarihi, kültürü ve edebiyatı üzerine dikkat çekici araştırmalar yapan ve klasik edebiyatın geleneklerine hürmet gösteren Ceditçiler, modern edebiyat örnekleri oluşturmaktan da geri durmuyorlardı. Faaliyetleri Sovyet yönetimi tarafından şüphe ile karşılanmış olsa da, onlar Türkmenistan için faydalı çalışmalarını kararlılıkla sürdürmekteydi. Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 1924 yılında kurulmakla birlikte bağımsız devlet niteliği taşıyordu. Ceditçilerin en büyük arzusu bünyesinde bütün Türkmen boylarını barındıran bağımsız bir cumhuriyet kurmaktı. Sovyet yöneticilerinin direktifiyle kurulan Türkmen Sovyet Cumhuriyetini yeterince benimsememiş olmakla birlikte kendi yenilikçi çalışmalarını yine de sürdürüyorlardı. Bununla birlikte yeni rejiminin aksaklıklarını söylemekten de geri durmuyorlardı. Sovyetler Birliği Türkmenistan'da resmen hükümran hale gelince yöneticiler vakit geçirmeden baskı ve zulüm içeren uygulamalara giriştiler. Komünist Partisinin direktifi doğrultusunda bir komisyon oluşturularak Türkmenistan'daki gelişmeler soruşturulmaya başlandı. Ülkede dini ve milli duyarlılıklarıyla tanınan Abdülhekim Gulmuhammedov ile Orazmehmed Vepayev'e "antisovyet" iftirası atıldı. Her ikisi de düzmece mahkemelerin verdiği hükümlerle "halk düşmanı" ilan edilerek kurşuna dizildiler. Ne yazık ki Muhammed Geldiyev, Gümüşali Börüyev, Allagulu Karahanov, G. Sehedov gibi değerli şahsiyetler de rejim tarafından mağdur edilen Ceditçi aydınlar arasında yerini aldı (Söyegov, 1998, 112).

20. yüzyıl başında Türkmen Türklerine ait ilk yayımlanan gazete olan *Ruznama-yı Maveray-ı Bahr-ı Hazar'*ın basılmaya başlaması ve sağladığı olumlu ortam sayesinde edebi faaliyetlerde belirgin bir canlanma görülür. 14 Aralık 1914'te başlayıp 1917 yılının Şubat ayına kadar yayın hayatını sürdüren gazetede (Sarıyev, 2007: 133-134) ilginç biçimde hem Rus çarını, hem de General Kuropatkin'i öven şiirler de mevcuttur. Gazetede Ruslarla 1879-1981 yılları arasında devam eden ve kanlı Göktepe savaşıyla zirveye ulaşan mücadele ile alakalı şiir ve hikâyeler dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkmen edebiyatının klasikleşmiş edebi ürünlerinden örnekler de yer alır. Gazetede kültürel içerikli tartışmaların yanı sıra cehalet ve eğitim meselesini irdeleyen yazılar bulunur. Kadın sorunlarının yoğun olarak ele alındığı *Ruznama-yı Maveray-ı Bahr-ı Hazar* gazetesinde bilhassa Muhammedguli Atabayev'in (1885-1916) yazıları dikkat çekmektedir. Onun kadının toplumdan dışlanarak temel haklardan mahrum bırakılmasını tenkit eden yazılarının o yıllarda rağbetle okunduğu anlaşılmaktadır. Tanınmış hiciv şairi Körmolla'nın şiirlerinin de gazetede yayımlandığı görülür. Rus çarlığının temelinde rüşvet ve adam kayırmanın bulunduğunu söyleyen Körmolla (1876-1934), devlet yapısının bozuk olduğunu iddia ederek çarlığa karşı açık cephe almıştır. Yine bazı şairlerin tenkidi bakış açısıyla şiirler yazdığı anlaşılmaktadır. Benzer bir tutum sergileyen Sarahs'tan Gurban adlı şair 1916 yılında kaleme aldığı şiirinde Çarlık yöneticilerinin yanlış tutumlarını eleştiri hedefine yerleştirir. Rus olmayan halklardan teşkil edilen birliklerin sürekli aynı zümrelerden seçildiğini belirterek, bu tavrı adaletsizlik olarak değerlendirir. Neticede ülkedeki askeri, iktisadi siyasi ve sosyal hadiseler bir süre sonra Türkmen edebiyatına da aksedecektir (Durdiyev-Kara, 1997, 3-4).

1925'ten sonra Türkmenistan'da yayımlanan gazete ve dergilerin sayısında artış olur. Bu süreli yayınlarda çok sayıda şiirin yanı sıra epeyce hikâye yayımlanır. *Türkistan* gazetesi ile birlikte *Tokmak*, *Türkmen Medeniyeti* ve *Pioner* dergileri o yıllarda oluşan edebiyatı büyük ölçüde şekillendirir (Kara, 1998, 163).

4.Sovyet Dönemi Türkmen Hikâyesi

4.1. 1920'li Yılların Hikâyesi

1905 yılındaki Rus meşrutiyetinin akabinde Çarlığın bünyesindeki tüm halklarda olduğu üzere Türkmenlerde de belli ölçüde bir serbestlik ortaya çıkar. Sansür komitesi eski sert uygulama ve denetimlerini kısmen yumuşatır. Oluşan serbestlik ortamında Türkmenistan'da süreli yayın ve kitap basımında sayıca artış görülür. Ülke Sovyetler Birliği'ne zorla bağlandığında önceden yayın hayatına başlamış bulunan gazete ve dergilerin faaliyeti dayatılan yeni ideoloji doğrultusunda tamamen farklı bir mecraaya yönelir.

Sovyet yöneticileri tarafından ideolojik bir silaha dönüştürülen edebiyata dayatmalar neticesinde daha fazla ilgi gösterilmeye başlanır. Bu yaklaşım şairlerin de nesir sahasında kalemini sınamasına vesile olur.

Toplumda da itibar görmeye başlayan nesir sahasında çok sayıda örnek ortaya çıkar. Böylece hikâye halk arasında sevilerek okunan başlıca tür haline gelir. Manafzade'nin 1922 yılından itibaren *Türkmenistan* gazetesinde yayınlanan "Fontan", "Bir Yüzüğün Dilinden", "Bıçaksız Kaveler" isimli hikâyeleri bu dönemin ilk numuneleridir. Gasankişî'nin 1922'de yayınlanan "Açlık" hikâyesi, Yakup Nasırlı'nın 1923 yılında gün yüzüne çıkan "Aylan" hikâyesi de dikkat çekici örneklerdir. Yalnız ne ilginçtir ki bunları Türkmen edebiyatının örnekleri olarak kabul etmek doğru değildir. Zira bu hikâyelerin yazarları Türkmen edebi dilini neredeyse hiç bilmiyorlardı. Bu sebeple ilk Türkmen hikâyelerinin 1925'ten sonra ortaya çıktığı söylenebilir. O yıllarda Berdi Kerbabayev'in "Kanlı Dügün", "İki Oğul", "Kinaye", "İki Çoban", "Aklı Başına Geldi" gibi hikâyeleri ilk kez matbaa yüzü görmüştür. Ağahan Durdiyev'in 1927 yılında basılan "Bal Tutan Parmağını Yalar" ve "Hayal Deryasında" başlıklı hikâyeleri ilk örnekler arasında yer alır. Bu eserler yeni kurulan Sovyet rejiminin propagandasını yapmaktaydı. Konular ilk zamanlarda çoğunlukla fakirlik ve kadın haklarıydı. Rejim güdümündeki gazete ve dergiler Türkmen ediplerinden günlük olaylarla alakalı yazılar talep ediyordu. Bu dönemde özensizce yazılan kimi röportajların bile hikâye ismiyle yayınlandığı anlaşılmaktadır (Çarı, 2014, 9-10).

Rusya'da 1917 yılında arka arkaya Şubat ve Ekim devrimleri gerçekleşmişti. İç karışıklıkların ardından Bolşevikler ile Beyazlar arasında yeni çatışma konuları gündeme geliyordu. Ülkedeki kaotik ortamdan doğan iç çatışmalarda çok sayıda insan hayatını kaybetmekteydi. Böyle karışık hadiselerin ortaya çıktığı Rusya'nın tesir dairesindeki Türk toplulukları savaşlar neticesinde Sovyetler Birliği egemenliğine girmek zorunda kalıyordu (Durdiyev-Kara, 1997, 4).

Sovyetler Birliği'nin hükümlerine olduğu tüm coğrafyalarda rejimin değişmesine bağlı olarak cemiyet hayatında da kısa sürede köklü değişiklikler görüldü. Buna bağlı olmak üzere insanların dünyaya bakışı ve sanatı algılama biçimi zorla biçimlendirildi. Yeni yönetimin keskin totaliter nitelik taşıdığı ve Sovyet anlayışını benimsemeyenlere yaşama şansı tanımadığı 1937 yılından itibaren Stalin'in "kızıl kırgın" uygulamalarında açıkça görüldü. Edipler Sovyet öncesindeki gibi fikirlerini özgürce söyleyemiyorlardı. Eserlerini resmî ideolojiye uygun dar bir çerçevede yazmak zorunda bırakılıyorlardı. Bu akıma "sosyalizm realizmi" ismi verilerek bilhassa edebiyat sahasında süratle uygulamaya geçilmekteydi (Akpınar, 1994, 74).

Sovyetler Birliği bünyesindeki diğer Türk yurtları ile birlikte Türkmenistan'da da edebiyat çok geçmeden siyasi amaçlara alet edilerek güdümlü hale getirilir. 1920 yılından itibaren hükümetçe dayatılan sipariş konular devreye alınınca şablon yapı ve birbirinin benzeri hadiselerden oluşan kuru bir edebiyat ortaya çıkar. Edebi eserlerde Sovyet sistemi, toprak reformu, kolhoz hayatı ve kadın özgürlükleri sıklıkla ele alınan meseleler haline gelir. Yeni sistemin yöneticileri sınıflar arası çatışmayı yapay biçimde körüklemeye başlarlar. Zengin ile fakir, ağa ile köylü birbirinin ezeli düşmanı gibi gösterilmeye çalışılır. Tüm aydınlar ve bilhassa edipler Sovyet ve antisovyet olmak üzere iki zıt kutba ayrıştırılır. Zamanla durum öyle bir hal alır ki, sırf kişisel kıskançlıklar sebebiyle dahi ihbar edilenler olur. Bu sayı zamanla çok artar ve Antisovyet olmakla suçlanan geniş bir mağdur edebiyatçı zümresi ortaya çıkar. Suçlanıp iftiraya uğrayan edipler haksız biçimde türlü zulümlere uğramışlardır.

Büyük tartışmaların yaşandığı 1920'li yıllarda hikâyeciler baskı ve zulme rağmen halkın hayatını gerçekçi bakış açısıyla ele almaya gayret ederler. Tarihi konuların öne çıktığı bu yıllarda tiyatro eserlerine rağbet artar ve bilhassa tarihi konulu hikâyeler halk tarafından beğeniyle takip edilmeye başlanır (Durdiyev-Kara, 1997, 4).

4.2. 1930'lu Yıllar ile İkinci Dünya Savaş Yılları Hikâyesi

Sovyetler Birliği'nin resmen kuruluşunun ardından bilhassa Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ekim 1917'de gerçekleşen Bolşevik ihtilalini ele alan romanlar yazılmaya başlar. Bu durum 1924 yılında Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ismiyle Sovyetler Birliği bünyesine zorla dahil edilen Türkmenistan için de geçerlidir. Ülkede Bolşevik ihtilali konulu ilk eser Ata Govşudov'un *Perman* romanıdır. Daha sonra Hıdır Deryayev'in *İkbal*, Berdi Kerbabayev'in *Aygıtlı Aydımlar*, Beki Seytekov'un *Doğanlar* ve Berdi Sultanniyazov'un *Sumbar Akyar* isimli romanları kaleme alınmıştır. Adı zikredilen romanlarda Bolşevik ihtilali "olumlu tip", "olumsuz tip" ve "yardımcı Rus tipi" olmak üzere üç tip vasıtasıyla anlatılır. Bolşevik ihtilali propagandasının yoğun biçimde yapıldığı bu eserlerde, yardımcı Rus tipler halk arasında sosyalizmi hem tebliğ etme, hem de müspet algı oluşturma görevi üstlenmişlerdir. Bu tipler önceden Türkmenistan'a gelip yerleşmiş fabrika işçisi, demiryolu çalışanı veya mühendis olan kişilerdir. Yardımcı Ruslar, olumlu tip olarak sunulan fakir Türkmen gençlerine sosyalizm anlayışını adeta tebliğ ederler. Onların Sovyet yanlısı birer ihtilalci olmaları yolunda propaganda yaparlar. Romanlardaki yardımcı Rus tiplerin ortak niteliği ne ilginçtir ki Türkmenceyi iyi seviyede bilmeleridir. Türkmen kültürünü yakından tanıyan ve başarılı iletişim

kurabilen Rus tipleri aynı zamanda Türkmen halkının sorunlarını yetkinlikle çözebilen bireyler olarak sunulur. Rus tiplerin temel görevleri Türkmenlere hem Sovyet ideolojisini tanıtmak hem rehberlik yapmak hem de kolonyal Rus kültürünü hâkim kılmaktır (Gökçimen, 2015, 451).

Sovyet ihtilalinin hemen ardından gerek edipler gerekse sanatçılar üzerinde yıldırma ve susturma uygulamaları devreye girer. 1931 yılında Abdülhekim Gulmuhammedov (1879-1931) ile Oraz Vepayev (? – 1931) rejim muhalifi oldukları gerekçesiyle ağır bir mahkeme sürecinin ardından kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Benzer suçlamalar yapılan Oraz Taçnazarov (1902-1942) ile Hocanepes Çarıyev (1906-1941) de aynı kötü akibete uğratılmıştır. Berdi Kerbabayev (1894-1974), Garaca Burunov (1898-1964), Şalı Kekilov (1906-1943), Ruhı Aliyev ve Hıdır Deryayev (1905-1988)) ise sudan bahanelerle tutuklanmıştır. Çağdaş Türkmen edebiyatını şekillendiren böyle önemli kalemlerin bir kısmının susturulması, bir kısmının ise dayatılan çerçevede kısır bir çizgide yürümek zorunda bırakılması edebiyatın gelişmesini sekteye uğratar (Durdıyev – Kara, 1997, 4-5). Türkmen aydın ve ediplerinin korkutulup sindirilmesi ve ardından bir kısmının öldürülmesiyle Türkmen Türklerinin sanat ve kültürüne tam bir darbe vurulduğu söylenebilir. Bu sebeple gerek şiir, gerekse hikâyenin toparlanarak canlanması için belli bir sürenin geçmesi gerekmiştir (Kara, 1996, 859).

1930'lu yıllarda nesir sahasında yazılan eserler sayıca çoğalmakla birlikte Türkmen edebiyatında şiire yine epeyce kıymet verildiği anlaşılmaktadır. Öne çıkmaya başlayan romanlarda ve bilhassa hikâyelerde 1920'li yıllara ait hadiseler 1930'lu yıllara uzanacak şekilde işlenmiştir. Bu yıllarda kısa hikâyeye yönelen ilgi artmış, povest olarak adlandırılan uzun hikâyeye türünde de dikkat çekici örnekler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sözü edilen dönemde kaleme alınan eserlerdeki konu yelpazesi epeyce dar, olay örgüsü ile şahıslar ise basmakalıp ve tekdüzedir. Parti yöneticilerinin masa başında belirledikleri dar çerçeveli kolhoz ve yeni köy hayatı konuları edebi eserlerde sürekli işlenerek zamanla halkta bıkkınlık yaratmıştır.

1930'lu yıllarda Türkmen edipleri bir yandan tepeden inme değişikliklere ayak uydurmaya çalışırken, öte yandan birbirleriyle uzun soluklu tartışmalara girerler. Böylesine karmaşık ve kaotik ortamda edebiyatta belli ölçüde de olsa gelişmeler görülür. Bu yıllarda A. Niyazov'un *İn Sonkı Giice* başlıklı eseri yayımladığı görülür. Yeni ünlenen ve yetişen hikâyeciler eserlerini süreli yayınlar aracılığıyla arka arkaya halka ulaştırmaya başlarlar. Ağahan Durdıyev (1904-1947) kısa ve uzun hikâyelerini yayımlarken bilhassa "Meret" isimli uzun hikâyesiyle dikkat çeker. Ata Govşudov (1903-1953) "Gandım Aavçınının Maşgalası" (Gandım Avcınının Ailesi) hikâyesiyle okuyucuların beğenisini kazanır. Berdi Kerbabayev'in (1894-1974) "Atasının Oğlu" ile Hacı İsmayilov'un (1913-1948) "Beesdeşler" (Yarışçılar) hikâyelerinde savaşın belirgin izleri görülür (Kara, 1998, 166). Nurmurat Sarıhanov'un (1906-1944) birbirinin devamı olan hikâyelerinde Türkmen köylülerinin hayatı, faaliyetleri ve aile ilişkileri gerçeğe sadık kalınarak anlatılmıştır. İsmi zikredilen örnekler devrin başarılı hikâyeleri olarak kabul edilir.

Savaşın dışındaki sosyal meseleleri işleyen Berdi Kerbabayev'in "Gurban Durdı", Nurmurat Sarıhanov'un "Yağtılığa Çıkanlar" (Işığa Çıkanlar) ve "Taaley" (Kader), Berdi Soltanniyazov'un (1908-1988) "Kerim Doos" (Kerim Dost) isimli örnekler dönemin hikâyecilik çizgisini zenginleştirmiştir.

Günümüzdeki adı *Garagum* olan *Sovet Edebiyatı* dergisinde uzun yıllar redaktör olarak görev yapan Beki Seyitov (1914-1979), Türkmenistan Yazarlar Birliği başkanlığını da yürütmüştür. Çok sayıda romanın dışında "Yaşlık" (Gençlik), "Ot İçinde" (Ateş İçinde), "Senem'in Söyğüsü" (Senem'in Aşkı) gibi onlarca poema ve hikâyenin sahibidir. Beki Seyitov'un "Pervani", "Bekmırat Durdıyev", "Tekepbir Giz" (Kibirli Kız), "Senin Aşkından", "Tilla" isimli uzun hikâyeleri okuyucular arasında şöhret kazanmıştır. Edip toplum hayatının türlü çelişkilerini, bireylerin karmaşık duygularını hikâyelerine başarıyla aksettirmiştir.

Beki Seyitov'un "İrmakta" hikâyesinde zalimliği ve gaddarlığıyla tanınan Metniyaz adlı zengin bir ağanın yaptığı insanlık dışı fiiller anlatılmaktadır. Yazar anlatıcı ile birlikte Memmetdurdı ve Annaberdi isimli arkadaşları çok sıcak bir günde Ceyhun nehri üzerinde motor gezisi yapmaya karar verirler. Nehir yolculuğu sırasında 60 yaşındaki Rozi adlı motor kaptanı ile tanışır. Asık suratlı Rozi Kaptan yolcularda ilk olarak olumsuz bir intiba uyandırır. Motordakilerin mahir edebiyatçılar olduğuna kanaat getiren Rozi, yıllardan beridir sakladığı yürek sırrını onlara açmaya karar verir. 40 yıl önce yaşadıklarını etkili bir üslupla anlatmaya başlar. Rozi'nin babası da kendisi gibi nehirden geçimini kıt kanaat sağlayan fakir ve çalışkan bir adamdır. Vefakâr bir kadın olan Rozi'nin annesi vereme yakalanarak genç yaşta vefat etmiştir. Rozi ile babası uzun süre türlü sıkıntılarla mücadele ederler. Komşuları olan dul bir kadın vardır. Daha önce de türlü ahlaksızlıkların öznesi konumunda bulunmuş Metniyaz Ağa bu kadınla birlikte olmuştur. Hamile kalan kadın halk içinde namussuzlukla suçlanacak ve olayın failinin Metniyaz olduğu anlaşılacaktır. Zorda kalan Metniyaz bu duruma bir çare bulmaya çalışır. Rozi'nin dul babasının kadınla göstermelik bir evlilik yapmasının çözüm olacağını düşünmektedir. Metniyaz'ın yüksek miktarda para vaat etmesine, ısrarda

bulunmasına rağmen Rozi'nun babası bu ahlaksız teklifi reddeder. Türlü kötülükleri göz kırpmadan yapabilecek karakterdeki Metniyaz, talepleri reddedilince küplere biner. Rozi'nun babasının dükkân ve evini yaktıran Metniyaz bununla yetinmeyerek suçsuz adamı, bıçaklatarak öldürtür. Dünyada tek başına kalan Rozi, Çopur Safa adlı iyi niyetli bir adamın yanında çalışmaya başlar. Onun dürüst ve çalışkanlığı Çopur Safa'nın hoşuna gitmiştir. Kendi evladı gibi gördüğü bu gençle kızı Gülenam'ı evlendirmek niyetindedir. Gençlerin düğün törenlerinin yaklaştığı bir zamanda kızı görüp beğenen Metniyaz, Gülenam'a 5. hanımı olarak hoca nikahı kıymak ister. Gülenam'ın nişanlı olduğu, düğünün yakında yapılacağı söylene de Metniyaz bunu kabul etmez. Tehdit ve şantajlarını sürdürür. Gülenam ile Rozi kaçıp başka bir yerde evlenmek üzere yola çıkarlar. Kaçış yolunu tutmuş bulunan Metniyaz'ın adamları gençleri yakalarlar. Rozi'yı etkisiz hale getirip Gülenam'a tecavüz eden Metniyaz, iğrenç niyetini gerçekleştirmiştir. Rozi kendine geldiğinde Gülenam'ın Metniyaz'ı öldürdüğünü görür. Gülenam, Rozi'nun yalvarmasına ve ikna çabasına rağmen kendini uçurumun kenarından nehre bırakarak intihar eder. Hikâye Sovyet sisteminin sipariş konu olarak dayattığı sınıflar arası çatışma meselesinde ağa-köylü ve zengin-fakir tezadı üzerine kurulmuştur. Her ne kadar çerçevesi kesin sınırlarla çizilen kısıtlı konularda yazmak zorunda olsa da Beki Seyitov, bu hikâyede üslup ve olay örgüsü oluşturmadaki maharetiyle kendini gösterir.

Ressamlık, senaryo ve makale yazarlığı niteliklerini bünyesinde barındıran Cuma Hidaygulı, (d. 1946) kaleme aldığı başarılı hikâyeleriyle edebiyat dünyasında ses getirmiştir. "İçerinin Mertebesi" başlıklı hikâyesinde Hidaygulı, Sovyet sisteminin ve kolhoz teşkilatının bir köydeki yanlış işleyişini, zaaf ve kusurlarını anlatmaktadır. Yazar anlatıcı köyde geçen çocukluk dönemine ait bir hatırayı nakleder. Yaşadıkları yerde hasat mevsiminin başlangıcından bitişine kadar tüm köy halkı evlerini bir süreliğine terk ederek ekinlerin bulunduğu yere göç etmektedir. Göç sırasında eşyalar devlet çitliğinin kamyonları ile hasat yerine taşınmaktadır. Yazarın ailesinin eşyaları ile komşu Hümmetteç Ağa'nın eşyaları aynı kamyonla taşınmak zorundadır. Ancak bencil ve kibirli Hümmetteç, kendi yeni eşyalarını, komşunun eski eşyalarının arkasına yüklemeyeceğini söyleyerek karşı çıkar. Ne kadar ikna etmeye çalışsalar da sözünden dönmez; sürekli ayak diredir. Yazarın babası Allagulı bu tavra itiraz edince, Hümmetteç hadiseyi köy başkanına anlatıp şikâyet eder. Köy başkanı yazarın babasına karşı önceden nefret besleyen art niyetli birisidir. Aynı zamanda sinirli, kibirli ve kindar bir adamdır. Köy başkanı, olay mahalline gelir gelmez önceden biriktirdiği kinin tesiriyle Allagulı'ya hakaret etmeye başlar. Allagulı, verdiği haksız buyrukları yerine getirmeyeceğini açıkça söyleyince köy başkanı küplere biner. Eşya naklini yapan adil ve sağduyulu kamyon sürücüsü, köy başkanının bu kez kendine yönelik tehdit ve hakaretlerine pabuç bırakmaz. Haksız isteğini yerine getirmeyeceğini söyler. Bunun üzerine daha da hiddetlenen başkan, Allagulı'nı kolhozdan kovduracağını, un, yağ ve avans para vermeyeceğini, okulu bitiren oğlunu işe almayacağını söyleyerek tehditlerini üst perdeden sürdürür. Korkutmaya yönelik laflarına aldırmayan Allagulı, başkana şu sözleri söyler. "Elinden geleni ardına koyma. Başkanlığı da ömrünün sonuna kadar yapamayacaksın. Unutma bu saltanatın bir sonu olacak". Böylece makam ve mevkiine güvenen kibirli başkana hak ettiği cevabı verir. Haksızlığa karşı dik duruşu ve verdiği sağlam cevap Allagulı'nın hem oğlunu, hem de eşini sonsuz derecede memnun etmiştir.

Bu dönemde tiyatro eserlerine artan rağbetin bir neticesi olarak olumlu örnekler ortaya çıkmaya başlar. Kolhoz hayatı sürdüren gençlerin yaşantılarını ve karşılıklı sevgisini anlatan Tovşan Esenova (1915-1988) *Şemşat* piyesi ile başarı göstermiş, bu eseriyle Türkmen tiyatrosuna ivme kazandırmıştır. Hem Garaca Burunov (1896-1964), hem de Bazar Amanov'un (1908-1981) yazıp sonraki yıllarda bazı düzeltmeler yaptıkları *Keymir Kör* başlıklı tiyatro oyununda Türkmen Türklerinin 18. Yüzyılda özgürlük ve bağımsızlık yolunda verdikleri mücadele sergilenmektedir. Tarihi konuların ciddi bir mesele olarak ele alınışı Nurmırat Sarihanov'un *Şükür Bağşı* başlıklı uzun hikâyesinde açıkça görülür. Hikâye gerek bireyler, gerekse halklar arasındaki anlaşmazlıkların silah kullanılmadan çözülebileceğini gösteren dikkat çekici bir örnektir. 20. Yüzyıl hadiselerinden yola çıkılarak yazılan eserde sanat ve edebiyatın gücü gösterilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın aniden patlak vermesinden hemen önce yayımlanan *Şükür Bağşı* okuyucunun ilgi ve dikkatinin esere yönelmesini sağlar. Sovyet Ordusu tarafından cepheye asker olarak gönderilen Nurmırat Sarihanov bu savaşta hayatını kaybeder. Aynı şekilde Amandurdı Alamişov (1904-1943), Ahmet Ahundov Gürgenli (1909-1943), Şalı Kekilov (1906-1943) ve Ata Niyazov da cepheye son nefesini vermişlerdir. Türkmen edipleri arasında savaşta hayatını kaybedenlerin sayısının epeyce fazla olduğunu bilhassa belirtmek gerekir. Çarı Aşırov (1910-2003), Çarı Gurbanğılıcov, Durdı Haldurdı (1909- ?), Hacı İsmayilov (1913-1948), Kemal İshanov, Ruhı Aliyev gibi edipler en yoğun olduğu dönemde cepheye görev almış, savaş bitince de evlerine dönmüşlerdir. Savaşın sıcaklığını bizzat kendi benliklerinde yaşayan bu sanatçılar, eserlerinde cephe önü ve cephe gerisini derinlemesine tasvir etmişlerdir. Yukarıda isimleri zikredilenlerin dışında savaşa katılmamış olan Ata Govşudov (1903-1953), Ata Salih (1908-1964), Beki Seytekov, Berdi Kerbabayev (1894-1974), Gara

Seyitliyev (1915-1971), Rehmet Seyidov (1910-1955), da savaş temasını eserlerinde çokça kullanan ediplerdir (Durdıyev – Kara, 1997, 5).

Çağdaş Türkmen edebiyatında daha çok hikâyeleriyle tanınan Hacı İsmayilov 1930 ile 1940 yılları arasındaki dönemde “Okalgada” (Okuma Salonunda) “Kemine” gibi hikâyeleriyle ün kazanmıştır. Sovyet yönetimi tarafından askere alınan edip cephedeki görevinin sona ermesinin ardından edebi faaliyetlerini yoğunlaştırarak 1943 yılında arka arkaya kitaplar yayımlar. *Öküç Güdek* (Kaba Öküç), *İki Atanın Bir Oğlu*, *Besdeşler* (Rakipler), *Mugallımın Gızı* (Muallimin Kızı) adlı eserleri Türkmenistan’da ilgiyle karşılanmış örneklerdir. 1948 yılında Aşkabat’ta meydana gelen depremde hayatını kaybeden Hacı İsmayilov eserlerinde yaşadığı dönemin toplumsal olaylarını tenkidi bakış açısıyla ele almıştır.

İsmayilov’un “Kopuzcu Kız” hikâyesi İkinci Dünya Savaşı’nda cephe gerisinde yaşanan acıları küçük bir kız çocuğunun gözünden aksettiren başarılı bir örnektir. İlkokula başlayan Ceren annesiyle birlikte yaşamaktadır. Babası Almanlara karşı savaşmak için cepheye gitmiştir. Askere gitmeden önce Ceren’e kopuz olarak da adlandırılan flüt almış, çalmasını da öğretmiştir. Ceren, babasını her hatırladığında üzüntüsünü hafifletmek için flüt çalmaktadır. Bir gün köyde cephedeki askerlere ulaştırılmak üzere yardım kampanyası düzenlenir. Yöneticiler halkın sahip olduğu altın, gümüş, ziynet, para ve giyecek gibi nesnelere gönüllü olarak bağışlamasını istemektedir. Köyün yaşlılarından Acap Ana, iki oğlunu savaşa göndermiş yüreği yanık bir kadındır. Gönüllü zengin olan bu cefakâr Türkmen kadını sahip olduğu neredeyse bütün değerleri orduya bağışlar. Acap Ana’nın bu samimi bağışı diğer köylüleri çok duygulandırır. Onlar da kendi fakirlik ve mağduriyetlerine rağmen cömertçe bağışta bulunurlar. Cephedeki yakınlarının yolunu gözleyenler, onların selamete geri dönmesi için ellerinde ne varsa bağışlamışlardır. Babası cepheye bulunan Ceren, kendisinin de mutlaka bağışta bulunması gerektiği kanaatine varmıştır. Eğer yüklü bağışta bulunmazsa babasının sağ olarak geri dönmeyeceğine inanmaktadır. Kampanya düzenlenen yerde annesini arayan Ceren onu göremez. Koşarak eve gidip bağışlayacağı nesnelere alır. Telaşla geri dönen çocuk çok heyecanlıdır. Ceren cepheden dönmelerini merak ve özlemlerle beklediği babasının kendisine tek yadigarı olan flütü bağışlamıştır. Böylece kendinden beklenmeyecek bir vefa ve olgunluk örneği göstermiştir. Üstelik bununla yetinmeyerek yakasındaki broşu da hediyelerin arasına katmıştır. Kendisi de bizzat cepheye savaşmış bulunan İsmayilov, bu hikâyede savaşı adeta çocuk gözüyle lanetlemektedir (Kolcu, 2006, 420-421).

Roman ve kısa fıkralar da kaleme almış olan Hangeldi Garabayev’i Türkmenistan’da geniş halk kitlelerine tanıtan hikâyeleri olmuştur. *Çölün Demi* (Çölün Nefesi) adlı romanın yazarı olan Garabayev eserlerini *Oğulnabat*, *Akmaral*, *Ülker Nire Batdika* (Ülker Nereye Battı?), *Ömür Menzilleri*, *Boy Derek* (Uzun Kavak) isimli kitaplarda toplamıştır. Eserlerinde proleter edebiyatı öne çıkaran edip, emek temasını sıkça kullanır.

Hangeldi Garabayev’in “Ümit” hikâyesi İkinci Dünya Savaşı’na kocası ile oğullarını gönderen bir Türkmen kadınının yaşadığı trajediyi anlatır. Savaştan yaralı olarak dönen hikâye başkarakter, köyüne dönüş yolunda birkaç günlüğüne başka bir köyde misafir kalır. Orada eşini ve iki oğlunu savaşa göndermiş 40 yaşları civarında bir kadına rastlar. Kadın kanalın üzerindeki köprüde askere yolladığı kocası ve oğullarının dönüşünü beklemektedir. Küçük oğlunun cepheye giderken kendisine söylediği “en fazla 2 ay sonra döneceğiz” sözü onun belleğinde yer etmiştir. Bu olayın üzerinden 25 yıl geçtikten sonra hikâye başkışisinin yolu yine aynı köye düşer. Köyün köprü başına gittiğinde o kadını yeniden görür. Ne ilginçtir ki, kadın aynı sözleri aradan yıllar geçmiş olsa da hala tekrar etmektedir: “Böyle niye eğlendiler ki? Bu ay doğuşunda da gelmediniz”. Savaşın sona ermesinin üzerinden 25 yıl geçmesine rağmen kadın eşinin ve çocuklarının sağlıklı olarak geri dönmelerini inatla beklemektedir. Bu örnekte ana ve eş yüreği savaşın kaotik ortamında yakınlarının öldüklerini kabul edememektedir. Savaşın bazı insanlara ömür boyu sürecek acılar yaşattığı unutulmamalıdır. Gerçekte akıp giden zaman sanki acılar içinde kıvranan bu kadın için donmuş gibidir. Yakınlarını İkinci Dünya Savaşı’na gönderen insanların hikâyeleri Sovyet edebiyatında çokça görülür. Roman ve hikâyelerde bazen “dönenler”, bazen “gidenler”, bazen de “kalanlar” eser başkışisi olarak ele alınmıştır. Bu yıllarda yazılan kimi eserlerde normal değil, “anormal” durum öne çıkarılmış, böylece savaş sebebiyle karakterlerin “ruhsal bozukluk” yaşadıkları anlatılmıştır. Hangeldi Garabayev’in Ümit hikâyesi bu mevzuda verilmiş başarılı örneklerden biridir (Kolcu 2006, 423).

4.3. 1945-1960 Yılları Arasında Hikâye

Bu yıllarda Sovyetler Birliği’nde ekonominin geliştirilmesi ve ülkenin bir bütün halinde kalkındırılması ağırlıklı olarak işlenen temalardır. Ata Govşudov’un *Kopetdağ’ın Eteğinde* eseri dönemin ruhunu yansıtan mühim romanlar arasındadır. Berdi Kerbabayev’in (1894-1974) *Aysoltan Dalı* başlıklı uzun hikâyesi o yılların panoramasını gözler önüne serer. Güseyin Muhtar’ın kaleme aldığı *Allan Ağanın Maşgalası* (Allan Ağa’nın Ailesi) isimli eseri Türkmen edebiyatının savaş sonrası dönemini tasvir etmesi bakımından

dikkat çekicidir. Bu yıllarda Sovyet yönetimi dayatma uygulayarak sanatçılardan barış kavramını öne çıkarmalarını talep etmektedir. Daha çok yapay ve hayali konuları kuru bir üslupla ele alan bu eserler okuyucuda gerçeklik duygusu uyandırmaktan uzaktır. Tepeden inme kararlar verilen sipariş konular bilhassa nesir türünde daha belirgindir. Benzer olumsuzlukları bünyesinde barındıran şiirlerde de tekdüze bir ifade ile aşırı övgüler dikkat çeker. Rejimin baskı ve dayatmaya dayanan uygulamalarına rağmen Türkmen edebiyatçıları 1950'li yılların ortalarından itibaren belli ölçüde serbest davranmaya yönelmişlerdir. Artık ediplerin Sovyet yöneticileri tarafından haksız suçlamalarla karalanmasının doğru olmadığı fikri, geniş çevrelerce taraftar bulmaya başlamıştır (Durdıyev-Kara, 1997, 6).

1945 ile 1960 yılları arasındaki zaman diliminde yazılan hikâyeler içinde Anna Paytık'ın "Ceyhun" isimli hikâyesinin üzerinde durmak gerekir. Paytık'ın, ilk eseri *Uruş Dövrünün Oğlanı* (Savaş Devrinin Oğlanı) otobiyografik nitelik taşıyan manzum bir hikâyedir. Sonradan küçük hacimli kitap olarak yayımlanan bu eser, ödüle de layık görülmüştür. Paytık'ın *Gizil Mugallim* (Kızıl Öğretmen), *Alemgoşar* (Gökkuşağı), *Eneler Uklamayar* (Anneler Uyumuyor), *Yurt Eyesi* (Yurt Sahibi), *Cövza* (Hararet), *Arkadaşım Artıklardır* (Dayanağım İyilerdir) gibi kitapları okuyucu tarafından merak ve ilgiyle okunmuştur. Darkaş (Münakaşa) isimli romanı ise taşıdığı çevrecilik ve çevre koruma fikirleriyle dikkat çekicidir.

Anna Paytık'ın ünlü "Ceyhun" hikâyesinin ana ekseninde cepheden iki bacağı kaybetmiş olarak dönen bir savaş gazisi yer alır. Adı belirtilemeyen gazi, kırk yaşına yaklaşmıştır. Savaştan önce güzel günler geçirdiği Ceyhun adlı restorana yemek için gittiğinde rencide edici kötü bir muamele ile karşılaşır. Her savaşın kendi kahramanını yarattığı unutulmamalıdır. Bu durum savaş atmosferinin canlı tutulduğu ortamlarda gerçek değerini bulur. Ancak savaş bitip zor günler geride kaldığında vatan için çarpışan kahramanlar kısa sürede unutulur. Ceyhun hikâyesinde iki bacağı cephede çarpışırken kaybeden adamın savaştan sonra düştüğü acıklı durum tasvir edilmektedir. Bu şahıs, savaş öncesinde yiğit, cesur, atik kişiliğiyle ve aynı zamanda yakışıklılığıyla tanınmaktadır. Arkadaşlarıyla birlikte kuruluşu sırasında emek verdikleri yeni restorana Ceyhun nehrinden ilham alarak Ceyhun ismini verirler. Geniş ve ferahlığıyla dikkat çeken restoranda gençlerin savaş öncesine ait güzel hatıraları vardır. Evine kötürüm olarak dönen gaziye devlet tarafından sakat arabası verilmiş, savaşın üstünden 10 yıl geçmiştir. Bir gün eşinin ısrarıyla savaş öncesinde güzel vakit geçirdiği Ceyhun'a gider. Amacı yemek yiyerek eski güzel günleri yad etmektir. Restoranda görev yapan iyi niyetli genç bir kız, gaziye yardımcı olur. Ancak restoran müdürü dilencilerin orada yemek yiyemeyeceğini söyleyerek gaziye mekândan kovar. Eskiden güzel vakti geçirdiği restoranda insanlık dışı muameleyle maruz kalan adam derinden sarsılmıştır. Her ne kadar restoran müşterileri durumu düzeltmeye çalışsalar da gazi üzüntü ve kırgınlıkla oradan ayrılır. Birkaç ay sonra restoranın önünden bir cenaze alayı geçer. Restorandaki iyi niyetli garson kız vefat eden kişinin kötürüm savaş gazisi olduğunu büyük bir üzüntüyle öğrenir. Gaziye dilenci muamelesi yapılması çok ağırına gitmiştir. Savaş kahramanını mekândan kovan müdürenin yanına gidip ona çıkışır ve sert tepki gösterir. Gazilere insanlık dışı muamele yapılan böyle bir yerde artık çalışamayacağını söyleyerek işten ayrılır. Anna Paytık garson kızın şahsında gazilerin kıymetini bilen gençlerin de bulunduğunu göstermek ister. Sovyetler Birliği'nde savaş sonrasını ele alan eserlerde gazilere yapılan kötü muamele ve saygısızlık sık sık gözler önüne serilmiştir. Cephede büyük yararlılıklar gösteren gaziler savaş sonrasında ne yazık ki unutulmaktadır. Hatta öyle ki, bu kişiler horlanıp dışlanmakta, çoğunlukla dilenci muamelesi görmektedir (Kolcu, 2006, 442-443).

Nazar Geldiyev (d. 1924) kendisini geniş okuyucu kitlesine tanıtan "Portre" hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı'nın hem ön cephesini, hem de cephe gerisini bütün gerçekliği ile tasvir etmiştir. Yazar anlatıcı ağabeyinin eşi olan yengesine değer verip hürmet göstermektedir. Yengesini daima neşeli, sıcakkanlı, güler yüzlü olarak görmeye alışmıştır. Oysa yengesinin güler yüzünün arkasında üzüntü yumağı haline gelmiş bir kadın vardır. Çektiği acıları kimseye hissettirmemek için çaba harcamaktadır. Yazar, son zamanlarda yengesinin sık sık odasına kapanıp orada uzun zaman geçirdiğini fark eder. Bu tavır bilhassa dikkatini çekmiştir. Yengesine odada niçin uzun süre kaldığını sorar. Yenge çok çalıştığı için yorulduğunu, bazen uyuyakaldığını söyler. Sonradan yengesinin savaşta kaybettiği eşi Nefes'i çok özlediğini, odaya kapanıp saatlerce ağladığını görür. Bu sırada yazar da ağabeyini çok özlediğini fark eder. Babasının ağabeyi için söylediği aklına gelir. Birlik komutanı olarak görev yapan Nefes'in cephede sergilediği kahramanlığı, insanüstü gayreti yeniden hatırlar. Nefes komutan tek başına Alman mevzilerine sızmış, düşman karargahını çok sayıda askerle birlikte havaya uçurmuş, sonunda hayatını kaybetmiştir. Onun gösterdiği üstün cesaret ve irade yıllar boyunca ülkede destan gibi anlatılmıştır. İşte yenge eşinin savaştaki yararlılıklarını hatırlamakta kimseye göstermeden saatlerce ağlamaktadır. Portre hikâyesinde cephe gerisinde acılarıyla baş başa kalan insanların yıllar süren özlemi tesirli sahneler halinde gerçekçi bir söyleyişle anlatılmaktadır.

Beki Seytekov, *Ooba Hekayaları* (1948) (kırsal Hikâyeler) ve *Kitaabın Doostları* (1950) ismini taşıyan eserlerini yayımlar ki bunlar hikâye kitabıdır. Hacı İsmayılov'un *Mugallımın Guzu* (1947) (Öğretmenin Kızı) başlıklı eseri savaşın ardından epeyce ilerleme kaydeden hikâye türünün seviyeli örnekleridir (Kara, 1998, 169).

Türkmen hikâyeciliğinin üzerinde durulması gereken şahsiyetlerinden olan Sapargeldi Annasehed, çok yönlü edebiyatçı kimliğiyle tanınır. Bir süre Türkmenistan yayınevinde görev yapan edip Rus klasiklerine ait çok sayıda eseri Türkmen Türkçesine çevirmiştir. Annasehed'in babası, Sovyetler Birliğinin kuruluşu sırasında yaklaşık on yıl boyunca Afganistan, Harezmi, Karakorum Çölü, Lebap gibi yerlerde atlı ve silahlı olmak üzere dolaşmıştır. Vatanın düşmandan kurtuluşu için çarpışmıştır. O yıllarda Afgan lakabıyla tanınan baba, burada Türklerin verdiği ölüm kalım mücadelesini bizzat yaşamış vatansever bir aydındır. Köyüne döndüğünde yaşadıklarını ailesine bir kahramanlık destanı gibi zengin malzeme halinde anlatmıştır.

Babasının anlattıklarından ilham alan Sapargeldi Annasehed, *Salgımdaki Köşkler* isimli eseri yazmıştır. Annasehed henüz çocuk yaşından itibaren baba evinde okunan *Kıyas-ı Enbiya*, *Hoca Ahmet Yesevi*, *Bahar-ı Daniş*, *Mutadu'l Cenap* ve *Nevai Meşrep* gibi kitapları can kulağı ile dinlemiştir. Böylece sağlam bir din bilgisi almış, ince bir edebiyat zevkine ulaşmıştır. Eserlerinde ağırlıklı olarak 2. Dünya Savaşı'nı işleyen edip, yaşadığı dönemin acılarını, sefalet hallerini ve ölüm korkusunu dile getirir. *İkrar* adlı romanın da sahibi olan Annasehed, esasen halk üzerinde güçlü tesir bırakan hikâyeleriyle ün kazanmıştır. *Köroğlu'nun Gözleğinde* (Köroğlu'nun Peşinde), *Mukaddes Darağt* (Kutsal Darağacı), *Baht Hakkında Rivayet* isimli hikâye kitapları edebiyat dünyasında ses getirmiş örneklerdir (Kolcu, 2006, 430).

Sapargeldi Annasehed'in "Tez" isimli hikâyesi Sovyet döneminde rejimin güdümündeki edebiyatın gülünç ve absürd bir zemin üzerinde oluşturulduğunu gösteren başarılı bir örnektir. Genç doktora adayı Kösekiyev, İzbasar adlı bir şairin şiirlerini tez konusu olarak belirlemiştir. Çalışmasında derinleştikçe İzbasar'ın başkalarına ait eski şiirleri rejimin talepleri doğrultusunda değiştirip kendi ürünüymiş gibi yayınladığını görür. Gerçekte İzbasar'ın yaptığı tam bir intihaldir ki buna hırsızlık denilir. İzbasar'ın tutumunun gayri ahlaki olduğunun farkına varmayan doktora adayı, şiirlerin orijinal ve emek ürünü olduğunu zannetmektedir. Savunma tezini bu sahtekâr şairin şiirleri üzerine bina eder. Ancak İzbasar eşiyile kavga edince her şey altüst olur. Hanımı onu Yazarlar Birliği'ne şikâyet etmekle kalmaz, sahtekârlık ve intihal yaptığını belirterek suç duyurunda bulunur. Yazarlar Birliği üyeleri İzbasar'ı hem korkutup tehdit ederler, hem de şiir yazmasını men ederler. İzbasar'ın şiirde hırsızlık yaptığını öğrenen Kösekiyev adeta şok geçirir. Onca yıllık emeğinin heba olacağını düşünerek strese girer. Zira tezini dayandırdığı anlam zemini kayıp gitmiştir. Kösekiyev'in üzüntülü olduğu bir gün hanımı tencerenin dibinde kalmış son pilavı ısıtarak sofraya bırakır. Bu "ısıtma pilav" onun aklına bir çıkış yolu getirir. Eğer "ısıtma pilav" varsa niçin "ısıtma şair" kavramı olmasın diyerek düşünmeye başlar. Fikrini kabul ettirmek için mantıktan yoksun ve absürd sözler söyler. İddiası şudur: Hurda kâğıt paslı demir ve tekstil parçaları "dönüşüm"e gönderilmekte, fabrikada yeniden değerlendirilip ekonomiye kazandırılmaktadır. Sanayide yapılan bu işlem sahtekârlık değildir. Ona göre aynı durum şiir için de geçerlidir. Yani Kösekiyev'e göre İzbasar'ın ünlü şairlerin ürünlerinden bazı ekleme-çıkarmalar yaparak oluşturduğu şiirler çalıntı veya sahtekârlık sayılmaz. Olsa olsa eski metinlerin yeniden değerlendirilmesidir. Bu söylemi kabul edilirse büyük emek verdiği tezi boşa gitmemiş olacaktır. Edebiyat dünyasının karşısına böyle bir tezle çıkmaya karar vermiştir. Annasehed tez başlıklı hikâyesinde edebiyatın parti cenderesine alınarak zamanla gülünç ve absürd metinler haline getirilmesini ironik bir yaklaşımla tenkit etmektedir (Kolcu, 2006, 437).

Gurbangılıç Hıdırov, Magarif (Maarif) Yayınevi Aşkabat Televizyonu ve Tokmak Dergisi'nde uzun yıllar değişik vazifelerde bulunmuştur. Farklı türdeki eserleriyle birlikte bilhassa hikâyeleri Türkmenistan'da geniş okuyucu kitlesi tarafından ilgi ve merakla takip edilmiştir. "Benim Yerimde Olun Da Görün" hikâyesi bozulmaya başlayan Sovyet sisteminin devlet dairelerinde ortaya çıkardığı rüşvet, torpil, adam kayırma, yetkisini kötüye kullanma gibi ahlak dışı uygulamaları gözler önüne sermektedir. Devlet kademelerinde müdür veya yönetici konumunda bulunanların tembel ve beceriksiz oluşları hikâye aracılığıyla eleştiri hedefine konulmuştur. Ayrıca yöneticinin konumu sebebiyle kurumdaki diğer hanımlarla eşini aldatması, zevk ve sefa sürmesi, yönetici eşlerinin devlet kesesinden savurganlık yapması da esasen Sovyet ideolojisinde yer almayan zaafolar olarak anlatılmıştır. Yazar anlatıcı kısa süreliğine müdür koltuğuna oturduğunda hanımının bitmez tükenmez talepleri başlar. Aynı şekilde farklı devlet kurumlarındaki memur kadınlar, pahalı hediye veya menfaat karşılığında müdüre ahlaksız tekliflerde bulunurlar. Gurbangılıç Hıdırov, Sovyetler Birliği'nde zamanla insanların eşit olduğu prensibinin sosyalizmin temel değerlerinin aksine bir tutumla ayaklar altına alındığını vurgular. Öyle ki "yöneticilerin

sıradan halkla aynı havayı soluması dahi doğru değildir” anlayışı toplumda yaygınlık kazanmaktadır. Yazar bu gidişin Sovyetler Birliği'nin batısına zemin hazırladığını belirtmek istemiştir.

4.4.1960-1990 Yılları Arasında Hikâye

Bu yıllarda Sovyet sisteminin öne çıkardığı meseleler tabii olarak sanat eserlerinin konusu haline gelir. Pekge Pürliyev'in (1919-1971) *Çeleken Şemaalı* (Çeleken Rüzgârı) ile Berdi Kerbabayev'in (1894-1974) *Nebitdağ* isimli romanlarında sanayi alanındaki gelişmeler işlenmiş, ahlaki değerler öne çıkarılmıştır. Berdinazar Hudaynazarov'un (d. 1927-) *Akar Suvun Aydımları* (Akar Suyun Türküsü) Berdi Kerbabayev'in (1894-1974) *Suv Damcası Altın Daanesi* (Küçük Su Damlası ve Altın Tanesi), Gurbandurdı Gurbansahedov'un (1919-1992) *Toylı Merğen*, Ata Atacanov'un (1922-1989) *Öz Tanışlarım* (Tanıdıklarım), Tırkeş Cumageldiyev'in *Bağrımızın Baadaşamı* (Kaynaştığımız), Nuri Bayramov'un (d. 1933) *Sahraa Yoolları*, Yazmırat Memmediyev'in (d. 1930), *Çınaar Boy Alyaar* (Çınar Boy Alıyor), Oraz Yağmurov'un *Dumaan Daağaanda* (Duman Dağılınca) romanları 1960-1990 yıllarının en belirgin eserleridir. Sıralanan eserlerde Türkmen Türklerinin köy ve şehir hayatı, cehaletin giderilmesi, aydınların sorumluluğu, çölün değişip gelişmesi gibi konular ayrıntılarına varıncaya kadar işlenmiştir. Benzer konuların Arap Gurbanov (d. 1927), Teşli Gurbanov (d. 1934), Atacan Tağan (d. 1940), Hocanepes Meleyev (d. 1941), Kakacan Durdiyev ile Ağageldi Allanazarov'un (d. 1948) hikâyelerinde ele alındığı görülür. Bu yıllarda rağbet gören ediplerinden Govşut Şamiyev (d. 1941) hem roman, hem de hikâye türünde ürünler vermiştir. Bilhassa hikâyelerinde toplumdaki ahlaki problemler, sahtekâr ve çıkarıcı kişiler birer ibret numunesi olarak verilmiştir (Durdıyev-Kara 1997, 6)

Türkmen edebiyatında 1960'lı yıllardan başlayarak tarihi hadiselerin geniş ölçüde nesir eserlerinin konusu haline geldiği görülür. Ata Atacanov'un (1922-1989) *Çakmak*, Beki Seytekov'un *Doğanlar* (Kardeşler) Berdi Soltanniyazov'un *Sumbar Akyaar*, Narıman Cumayev'in (1925-1984) *Ceyhun ve Velayaat*, Nargılıç Hocageldiyev'in (d. 1936) *Gülle Değen Sümbüller* (Kurşun Değen Başaklar, Nurberdi Pomma'nın *Gatakar*, Tırkeş Cumageldiyev'in *Caanserek* (Şaşkın), Yazmırat Memmediyev'in (d. 1930) *Ene Toprak* (ana Yurt) isimli romanlarında yeni toplum düzeni ile toprak ve kolhoz sistemi ele alınır. Bu örneklerde tarihi hadiseler anlatıldıktan sonra mevcut durum ile mukayese edilir. Gılıç Guliyev'in (1913-1990) eserlerinin büyük kısmında tarihi hadiseler bulunmaktadır. Hem roman hem de uzun hikâyelerinde sömürgeci batılı devletlerin zulmü altında inleyen Doğu toplumlarını ele alır. Onların özgürlük ve bağımsızlık için giriştiği mücadeleyi tasvir eder. Türkmen Türklerinin parlak geçmişe sahip olduğunu söyleyen Guliyev, eserlerinin çoğunda tarihi konuları kullanır. *Mahtumkuli* ile *Gülcemal Han* başlıklı eserlerinde Türkmenlerin zengin tarihi hadiselerini roman formu içinde tekrar tasvir eder. Aynı şekilde Ata Govşudov'un (1903-1953) *Perman* (Ferman), Atacan Tağan'ın (d. 1943) *Sarağt Galası* (Sarahs Kalesi), Gurbandurdı Gurbansahedov'un (1909-1992) *Çakılık* (Davet), Sapargeldi Annasehedov'un (d. 1930) *Göroğlu'nun Gözleğinde* (Köroğlu'yu Ararken), Tırkeş Cumageldiyev'in *Gara Yıldırım*, Hudayberdi Duvanguliyev'in (d. 1941) *Çuval Bağşı*, Övezdurdı Nepesov'un (d. 1947) *Pırağı* ve Yazmırat Memmediyev'in (d. 1930) *Şapak* (Şafak) adlı eserleri Türkmen milli tarihini işleyen hacimli romanlardır. Yine Bazar Amanov'un *Caadılı Nağışlar* (Büyülü Nakışlar), Nazar Gullayev'in (d. 1936) *Peehimin Pidaası* (Akıl Kaybı) isimli piyeslerin de hâkim teması Türkmen Türklerinin milli geçmişidir.

Gurbandurdı Gurbansahedov (1919-1922), davet anlamına gelen “Çakılık” isimli uzun hikâyesinde ünlü Türkmen şairi Mahtumkulu'ya ait bir rivayete yer vermiştir. Esasen Mahtumkulu hakkında malumat veren diğer rivayetlerde Gurbansahedov'un bu hikâyede anlattıkları yer almaz. Ancak şairin Türkler için devlet kurma ve birlik oluşturma hakkındaki fikirleri açıkça bilindiğinden böyle bir vakanın yaşanmış olması muhtemeldir. Hikâyeye göre Mahtumkulu'nun bağımsız devlet kurma ve birlik oluşturma fikirlerini yakından bilen İran Şahu böyle aydın bir şairi ülkesi için muhtemel tehdit olarak görmektedir. Şah, Mahtumkulu'nu saraya davet ederek onu kendi denetimi ve gözetimi altında tutmak ister. Davet mektubu hazırlatıp Mahtumkulu'na gönderir. Esasen Şah'ın baskıcı uygulamalarını onaylamayan Mahtumkulu, şartların uygun olmaması sebebiyle isteğe karşı çıkamaz. Davete icabet etmek zorunda kalır. Şahın elçisi olan Şatır Bey, Mahtumkulu ile iki arkadaşını İran'a götürerek kendi evinde misafir eder. Şatır Bey'in aşçısı zamanında Mahtumkulu'nun babasından büyük iyilikler görmüş vicdan sahibi bir kişidir. İran sarayında şairin ve arkadaşlarının başlarına türlü felaketlerin geleceğini ve hatta öldürüleceğini anlamıştır. Aşçının kendi hayatını riske atarak fedakârca yardımları sayesinde Şatır Bey'in evinden gizlice çıkan şair, memleketine selametle döner. Mahtumkulu'nun hayatının yalnızca bir kısmının verildiği Çakılık hikâyesinde, hadiseler tarihi gelişmelere uygun, gerçekçi bakış açısıyla anlatılır. Şairin 20'li yaşlardaki yıllarını ele alan hikâyede bazı gerçek tarihi karakterler de şahıs kadrosunda yer alır. Şairin babası Dövmemmed Azadi, ağabeyi Muhammedsapa, kız kardeşi Zübeyde, sevdiği kız Menli ve yakın dostu Çovdur Han eserde zikredilen tarihi şahsiyetlerdir (Gökçimen, 2014, 36-37).

Şair kişiliğinin de gerçekçi çizgilerle tasvir edildiği Çakılık hikâyesinde Mahtumkulu, mert, zulme başkaldıran, halkı için canını feda etmeye hazır bir şahsiyet olarak tanıtılır. 1959 yılında yazılan Çakılık hikâyesi Türkmenistan'da sanat ve edebiyatta Sovyet rejiminin dayattığı "sosyalizm realizmi" ilkelerine uymamaktadır. Gurbanshedov ülkede zirve şahsiyet olarak hürmet gösterilen Mahtumkulu'nu öne çıkarmış, böylece milli tema ve duyguları hikâyeye taşımıştır. Gurbandurdı Bey, Sovyet sistemine yapay bir biçimde övgüler düzen ediplerin aksine milli kimliği ve bağımsızlığı öne çıkararak bir hikâyeci profili çizmiştir. O yıllara kadar ne romanda ne de hikâyede anlatılmaya cesaret edilemeyen bir mevzu ele alır. Böylece halkına milli bilinç kazandırmak ister. Oysa ülkede 1960'lı yıllarda edebiyat sahasında sosyalizm ilkelerinin yürürlükte olduğu bilinmektedir. Türkmenler arasında bağımsızlık ve müstakil devlet fikrinin bayraktarı olan Mahtumkulu'nu cesaretle hikâyeye taşıyan Gurbanshedov, aslında bu tavrıyla kendi hayatını tehlikeye atmış olur. Zira Gurbanshedov'un bu yaklaşımı onun "milliyetçi" ve "antisovyet" olmakla suçlanmasına ve "halk düşmanı" yaftasıyla kurşuna dizilmesine sebep olabilirdi (Gökçimen, 2014, 42-43)

Türkmen Türklerinin edebiyatında 1960'lı yılların başından itibaren hiciv kavramının rağbet görmeye başladığı, buna paralel olarak hiciv içerikli eserlerin çoğaldığı görülür. Özellikle Recepmırat Durdiyev'in *Orağatdı* (Orak Oyunu) başlıklı uzun hikâyesi dikkat çekicidir. Durdiyev hikâyede buluş çağına girmiş gençlerin karakter özelliklerini hiciv yüklü bir dille tasvir eder.

Bu yıllarda kaleme alınan tiyatro eserlerinde karakterlerin psikolojik yönden derinlemesine ele alındığı, şahısların değişken psikolojilerinin daha gerçekçi biçimde tasvir edildiği söylenebilir. Psikolojik karakter tahlillerinin Bekte Pürliyev (1919-1971), Gurbandurdı Gurbanshedov ve Güseyin Muhtarov'un tiyatro eserlerinde başarılı biçimde verildiği görülür.

Adı zikredilen eserlerin büyük kısmında aynı zamanda savaş konusu yer almaktadır. Bu durum hikâye türü için de geçerlidir. Sovyetler Birliği'nde baskıcı uygulamaların, 1980'li yılların başında epey gevşediği söylenebilir. Buna bağlı olarak hikâye karakterlerinin psikolojik durumları eserlerde işlenmeye başlar. Anna Paytık, Arap Gurbanov, Atacan Tağan, Kakacan Durdiyev, Oğultaç Orazberdiyeva, Recepmırat Durdiyev ve Tirkeş Cumageldiyev'in hikâyelerinde savaşta cephe gerisinde yaşanan trajik hadiseler anlatılır. Berdinazar Hudaynazarov'un (d. 1927) *Gumlular* (Sahralılar), Övezdurdı Nepesov'un (d. 1947) *Uzak Uzak Yıllar* (Uzun Uzun Yıllar) isimli romanlarda cephe gerisinde canını dişine takarak çalışanların acıları trajik hadiseler şeklinde tasvir edilmiştir. O yıllarda savaşın ön cephesindeki sıcak çarpışma sahnelerini hikâyelere aksettiren edipler de mevcuttur. Seyitniyaz Atayev (d. 1922), Ata Durdiyev, Aşır Nazarov, Neriman Cumayev (1925-1984) ile Nazar Geldiyev (d. 1924) kanlı savaş görüntülerini tasvir eden şahsiyetlerdir.

1980'li yıllardaki kimi gelişmeler aydınlar üzerinde bağımsızlık fikrinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Sovyetler Birliği'nde yeniden yapılanma döneminin 1985 yılında başladığı kabul edilir. Bu yıldan itibaren yeniden yapılanmanın siyasetin yanı sıra sanat ve edebiyattaki tesirleri ortaya çıkmaya başlar.

Annaguli Nurmammedov (d. 1959) Türkmenistan'da yetişen yeni kuşağın başarılı temsilcilerinden olmakla birlikte, tarihi roman ve hikâye sahasında da kalem oynatan ediplerdendir. Türkmenistan dışında da tanınan Nurmammedov'un Türkiye Türkçesine aktarılmış 5 romanı bulunmaktadır. Bunlardan 2001 yılında yayımlanan Büyük Göç isimli romanı gerek kurgu, gerekse dil açısından yetkin örneklerdendir. Eserde Türklerin 1040 yılında kazandığı Dandanakan Savaşı'na kadar olan dönemdeki göçleri tarihi gerçeklere sadık kalınarak anlatılmıştır (Özyürek, 2003, 115).

1980'li yılların başından itibaren Türkmen toplumunda ünlenmeye başlayan Annaguli Nurmammedov'un *Tabut* adlı uzun hikâyesi (povest) Türkiye Türkçesine "Cüzzam Vadisi" adıyla aktarılmıştır. Uzun hikâyede, ana tema yozlaşmadır. Yabancılaşma ile birlikte ortaya çıkan yozlaşma sorunu toplumdan bireylere doğru yayılan bir çizgide tenkitçi bakışla tasvir edilir. Çürümeye başlayan Sovyet sisteminin değerler manzumesi eser başkışısı Gicen'in kötüye doğru giden psikolojisi aracılığıyla anlatılır. Başka bir ifadeyle yozlaşarak temel değerlerini yitiren Sovyet toplumu Gicen Galhanov'un kişiliği üzerinden eleştiri hedefine konulmuştur (Kanter, 2002, 44). Hikâyede anlatıcı fiziki tasvirlerden çok, psikolojik tasvir ve tahlillere ağırlık verir. Esasen Gicen Galhanov'un psikolojik değişim sürecini anlatmaya yönelik yazar, iç monologlar aracılığıyla bu tasvirleri daha güçlü hale getirir (Kanter, 2002, 21). Eserde Sovyet rejiminin yarattığı korku ve güvensizlik ortamının bireyleri nasıl insanlıktan uzaklaştırıp adeta cüzzamlı bir hasta haline getirdiği anlatılmaktadır. Yazar rejimi açıkça hedef almamakla birlikte onun bireylerin kişiliğinde meydana getirdiği tahribata işaret eder. Nurmammedov bu uzun hikâyeyi cüzzam metaforu üzerine inşa etmiştir. Bir cilt hastalığı olan cüzzam vücutta köklü değişiklikler meydana getirmenin yanı sıra korkunç görüntüler de ortaya çıkarır. Bu sebeple cüzzamlının hastalığı başkalarına bulaştırmaması için toplumdan

tecrit edilmesi zorunludur. Eserde esasen vücudundan ziyade ruhu cüzzamlı olanlar eleştiri hedefine konulmuştur. Verilmek istenilen “ülkede halkın ruhunu cüzzamlı hale getiren ve bulaşıcılığını atıran Sovyet ideolojisidir” düşüncesidir (Kolcu, 2006, 450).

Hikâyenin esas şahıslarından Gicen Galkanov ile Cövher Nazarov farklı karakter yapılarına sahiptir. Olumsuz ana karakter Gicen Galhanov devletin en büyük gazetesinde müdür olarak görev yapmaktadır. İşgal ettiği koltuğuna sıkı sıkıya sarılırken yapılan türlü haksızlıkları görmezden gelmektedir. Sovyet sistemi onu güvensiz ve psikolojik yönden hasta bir insan haline getirmiştir. Cövher Nazarov ise iyi bir gazeteci olmaya çalışan ve bu amaçla Gicen Galhanov’un müdür olduğu gazetede stajyerlik yapan idealist bir gençtir. İkili arasında zamanla usta-çırak ilişkisi tarzında bilgi alışverişi başlar. Zeki ve uyanık bir genç olan Cövher, Gicen Galhanov’un anormal bir kişiliğe sahip olduğunu fark eder. Hikâyenin sonlarına doğru müdürü hakkında kesin bir hükme varan Cövher, ruh hastalarının yönetici olmaması gerektiğini düşünmektedir. Öyle ki rejimin mankurtlaştırdığı yöneticilerden olan Galhanov hastalıklı tutumuyla kötülükleri tüm topluma bulaştırmaktadır. Cövher’e göre Galhanov’u bir cüzzamlı gibi toplumdan tecrit etmek gerekir. Hikâyede kullanılan ikinci metafor tabuttur. Sıkça söz edilen tabut, Sovyet sisteminin yakın gelecekte yıkılacağına işaret etmektedir. Cüzzam Vadisi hikâyesi vasıtasıyla toplumda ortaya çıkan büyük çözülme ustaca tasvir edilmiştir. Tabut sembolü ile adeta ölmüş bulunan Sovyet sisteminin defnedilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hikâyede verilen son mesaj ise şudur: Sovyet sisteminin halkı kuşatıp köleleştiren zincirini Cövher gibi keskin zekaya sahip gençler kıracaktır (Kolcu, 2006, 450-451).

Türkmen edebiyatının çok yönlü ediplerinden Övezdurdı Nepesov (d. 1947), ülkedeki önemli süreli yayınların yazı kurullarında görev almıştır. *Dağlar* adlı şiir kitabı ile ünlenen edip, *Uzak Uzak Yıllar*, *Gara Tönnenin Pudakları*, *Ziyaret ve Pırağı* isimlerini taşıyan eserleriyle roman sahasında da başarılı olduğunu kanıtlamıştır. Aynı zamanda arka arkaya kaleme aldığı hikâyeleriyle edebiyat dünyasında ses getirmiştir. “Didar”, “Garavul”, “Gücüm” başlıklı manzum hikâyelerinde gençleri ele alır. Onların karmaşık arkadaşlık ilişkilerini, topluma uyumsuzluklarını, psikolojik sorunlarını ve gelecek kaygılarını titizlikle işler.

Övezdurdı Nepesov’un, “Ana” hikâyesinde, savaş acıları çekmiş bir annenin çocuğuna yönelik bilinçaltındaki korkuları tasvir edilmektedir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki çarpışmalarda yüz binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Ölenlerin yakınlarının ve cepheden dönenlerin acıları unutulmamış, onların maruz kaldığı insanlık dışı sahneler hafızalardan silinmemiştir. Türlü acılarla büyüyen nesil için yeniden benzer tehlikeler söz konusudur. Savaşın tekrar başlama riski, bütün aileleri çocukları için korku ve tedirginliğe sevk etmektedir. Hikâye 1979 ile 1989 yılları arasında yaklaşık 10 yıl süren Sovyetler Birliği ile Afganistan arasındaki savaşın Türkmenistan’daki cephe gerisini ele alır. Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgalinin ardından iki ülke kuvvetleri zorlu bir savaşa tutuşurlar. Afganistan için vatan topraklarını savunma olan bu mücadele, Sovyetler Birliği için bir işgal girişimidir. Uzun süren savaştan bir sonuç alamayacağını anlayan Sovyet yöneticileri birliklerini geri çekmek zorunda kalmış, böylece büyük yenilgiyi kabul etmişlerdir.

Afganistan Savaşı sırasında Sovyet ordusunda görev yapan ve sayıları epeyce fazla olan Türk kökenli askerlerden söz etmek gerekir. Kızıl Ordu saflarındaki Türk ve Müslümanların işgalin başlarında geri hizmet görevlerine alındığı konusunda bilgiler vardır. Oysa Türk kökenli askerlerin savaş boyunca çoğunlukla Sovyet ordusunun ön saflarında görev yaptıkları bilinmektedir. Hatta elde ettikleri başarılarla Sovyet yöneticilerinin taktirini kazanmışlardır. Sonradan ulaşılan verilere göre Sovyetlerin Afganistan’ı işgali döneminde hayatını kaybeden Türklerin sayısı epeyce fazladır. Aynı şekilde Afganistan vatandaşı olan Türklerin de ülkeleri adına Sovyet işgaline karşı savaştıkları bilinmektedir. Trajik bir biçimde tarihte pek çok örnekte görüldüğü üzere Türkler silahlı mücadeleye girmiş, farklı ülkeler safında birbirleriyle savaşmak durumunda kalmışlardır (Erman, 2019, 317).

Ana hikâyesinde Afganistan Savaşının o yıllarda Sovyetler Birliği’ne bağlı olan Türkmenistan toplumundaki yansımaları açıkça görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın tanıkları olan insanlar bu acıları henüz unutmamışlardır. Afganistan’da başlayan yeni savaşın ortaya çıkaracağı muhtemel acılara hazırlanan halkta büyük endişe vardır. Bu hikâyedeki annenin büyük kaygısı yeni acıların yaşanacak olmasıdır. Odasında uyuyan 12 yaşındaki oğlunun bir gün savaşa gidebileceği korkusu kadını derinden sarsmış, rüyasına girmiştir. Geçmiş savaşta yaşananlar film şeridi gibi gözünün önünden geçmektedir. Kadın rüyasında oğlunu görmek istemiş ancak rüyada bile çok büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Övezdurdı Nepesov savaşın anlamsızlığını vurgularken aynı zamanda savaşın getirdiği büyük felaketi hatırlatır. Ayrıca bir önceki savaşın acılarının unutulmaması gerektiğini belirtir. Ana hikâyesini kötü bir rüya olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Sovyetler Birliği halkı İkinci Dünya Savaşında bu durumun rüyasını değil, gerçeğini yaşamıştır. Nepesov, yaşanan acıları ve toplumsal travmayı hatırlatmış ve bütün insanlığın beklentisi olan savaşız dünya hayalini dile getirmiştir (Kolcu, 2006, 449).

Bayram Gurbanov (1910-1984), *Sovyet Türkmenistanı* gazetesi ile *Sovyet Edebiyatı* dergisinde bölüm müdürü ve *Pioner* (İzci) dergisinde yönetici olarak görev yapmıştır. *Tesadüf, Bir Dönüş, Göçebe Avcılığın Sohbeti, Tatil Günlerinde Sırlı Patikacılık* adlı kitapların sahibidir. Hikâyeci kimliği ile de tanınan Bayram Gurbanov, "Çölde" adlı eseriyle usta bir hikâyeci olduğunu kanıtlamıştır. Hikâyede tecrübeli bir avcı olan anlatıcı ile genç yoldaşı çölde ava çıkmışlardır. Genç avcı, yaban hayvanlarını yakından tanımak için, tecrübeli avcıya türlü sorular sormaktadır. Aralarında uzayıp giden tatlı sohbetin konusu dönüp dolaşıp hayvanlardaki annelik duygusu ve yavrularını koruma içgüdüsüne gelir. Yazar anlatıcı yıllar önce karşılaştığı bir hadiseyi anlatmaya girişir. Elde tüfek av peşinde koşarken açık arazide tek başına uyuklayan bir geyik yavrusu görür. Onu canlı olarak yakalamak için sessizce sürünerek ilerlemektedir. Aniden başının üstünden şimşek gibi bir şey geçer. Ne olduğunu anlamak için arkasına döndüğünde, kendisine öfkeyle ters ters bakan bir anne geyik görür. Adeta burnundan solumaktadır. Anne geyik yavrusuna zarar vereceği korkusuyla avcının üstüne bir kaplan gibi atılmaya hazırdır. Avcı tüfeğine davrandığında geyik ile yavrusu kaşla göz arasında kaçıp kurtulurlar. Eserde tecrübeli avcı ile genç avcı ne ilginçtir ki, o esnada başka bir hadiseye daha tanık olurlar. Gökyüzünden süzülerek gelip başlarının üzerinden yıldırım gibi geçen bir dağ kartalı görürler. Kartal, ağaçlar arasında saklanan yavru geyiği kapmak için ölümcül bir dalış yapmıştır. Yaklaşan tehlikeyi fark eden anne geyik ani bir hareketle yavrusunu korumaya almış, canı pahasına da olsa bu tehlikeyi savuşturmuştur. İki avcı, geyiklerin yavrularını korumada büyük bir maharet ve içgüdüye sahip olduğunu göreyerek hayranlıklarını dile getirirler. Bayram Gurbanov Çölde hikâyesinde çevrecilik ve çevre koruma fikirlerini öne çıkarmakla birlikte geyiklerin yavrularını koruma içgüdüsünü açıkça gözler önüne serer.

Ağageldi Allanazarov (d. 1948) şiirlerin yanı sıra *Yedi Dene, İner Yüki, Çat Açan Menzil, Kalbime Siyahat, Yaşlılığımın Dessanı ve Çölün Deniz Günleri* isimli nesir eserleri de kaleme almış çok yönlü ediplerdendir. Şiirlerinin yanı sıra hikâyeye sahasındaki ünlü eserleriyle de tanınan Allanazarov'un bilhassa "Yedi Dene" ve "Çak Açan Menzil" isimli hikâyeleri okuyucular tarafından ilgi ve merakla takip edilmiştir. Ağageldi Allanazarov'un "Goca" hikâyesinin ana ekseninde Avcı Gurban yer almaktadır. Tecrübeli ve usta bir avcı olan Gurban, hayvan ve bitkilere saygılı çevreci bir şahsiyettir. Avlanırken hayvan haklarını göz ardı etmeyen Gurban, Sovyet yönetimi tarafından kolhozda yine avcı olarak görevlendirilir. Hikâyede avcı iç diyaloglar geçirmekte, eski günlerini bir film şeridi gibi hatırlamaktadır. Avcının hem duygularını hem de eski hatıralarını şiirsel bir üslupla tasvir eden Allanazarov, yaşadığı kırsal bölgeyi avcunun içi gibi bilen avcıyı tesirli cümleler halinde tasvir eder. İçerisinde Sovyet ideolojisini barındırmayan Goca eseri, tamamen bireyi ve onun duygularını işleyen bir hikâyedir.

Berdimuhammed Gulov (d. 1933), *Ocar Bağşı Gaharlanyar* (Ocar Bahşı Kahurlanyar), *Yetim, Tapındının Tarihi* (Buluntunun Tarihi), *Yağşımuradın Gündeliği* (Yağşımurad'ın Karnesi), *Ayallı Salahlar* (Evli Bekarlar), *Şammı Şugul* (Müzevir Şammı) isimli kitaplarıyla Türkmenistan edebiyat dünyasında ün kazanmıştır. Berdimuhammed Gulaov, "Bekar Guba" hikâyesinde genç yaşta eşini kaybedip yeniden evlenmek için kendine uygun kadın bulamayan Şair Guba'nın hayatından bir kesit sunmaktadır. Şair yeni hanım aradığını bildiren şiirler yazıp gazetede yayımlatmıştır. Bu tavrı etrafındakiler tarafından ayıplanmasına ve alay konusu haline getirilmesine sebep olur. Bir gün işten çıkıp evine dönen şair, dağın odaların düzenlenmiş olduğunu görür. İçeride eli yüzü düzgün genç bir hanım yemek yapmaktadır. Yanlışlıkla komşunun evine girdiğini zanneden şair, telaşla dışarı çıkmak ister. Sonradan dikkat edince evin kendisine ait olduğunu anlar. Aynur isimli hanım, şaire yanlış eve gelmediğini, anahtarı komşu kadından alarak içeri girdiğini söyler. Amacının tanışarak evlenmek olduğunu belirtir. Ancak bu tavrı yanlış bulan Guba kendisine uygun olmadığını söyleyerek Aynur'un teklifini reddeder. Onun ısrarlı ikna çabalarına rağmen kararından vazgeçmez. Gece Aynur'u istasyona götürüp trene bindirir. Tren tam hareket ettiği sırada karşılaştığı yakın arkadaşı şaire bu genç hanımın kim olduğunu sorar. Şair hanımın kendisi için yeni eş adayı olduğunu, ancak reddedip evine gönderdiğini söyler. Arkadaşı Guba'ya onu reddetmekle yanlış yaptığını söyler. Trene binerken yakından gördüğü hanımın şaire çok uygun olduğunu, ayağına kadar gelen kısmeti teptiğini söyler. Yaptığından pişman olan Guba henüz istasyondan ayrılmamış olan trenin arkasından koşsa da bir türlü yetişemez. Bulduğu ticari taksii ile trene bir sonraki istasyonda yetişmeye çalışırken aracın lastiği patlar. Kendisinin çok talihsiz olduğunu düşünen Şair Guba, bir türlü ulaşamadığı trene ve ters giden işlerine küfürler savurarak evine geri döner. Sovyet rejiminin sert kurallarının kısmen yumuşamaya başladığı yıllarda kaleme alınmış bulunan bu hikâyede yeniden evlenme ile kadın meselesi sağlam bir kurgu ve akıcı bir üslupla işlenmiştir.

Üreten bir edip olan Tanrıkulu Taganov (1918-1991) 1960'lı yıllarda arka arkaya yayımladığı hikâyeleriyle usta bir kalem olduğunu kanıtlamıştır. Türkmen yazı dilinin kurucusu olarak kabul edilen ünlü şair Mahtumkulu hakkındaki "Dürler Hazinesi" başlıklı uzun hikâyesi edebiyat dünyasında beğeniyle

karşılanmıştır. Yine birer uzun hikâye formunda olan “Güçlü Kahraman” ile “Gülcemal” isimli eserler yazıldığı yıllarda ilgiyle okunmanın ötesinde kısa sürede Türkmen hikâye klasikleri arasında yerini alır. Ayrıca “Güzelliğini Sonra Gördüm”, “İnsanın Eli”, “Sabırlı Gelin”, Edebiyat Muallimi”, “Yaşamak” gibi hikâyeler, ilginç temalarıyla dikkat çeker. Bu örneklerde yazarın, Sovyet ideolojisinin dayattığı katı kuralların kısmen dışına çıktığı, toplumdaki türlü aksaklıkları gün yüzüne çıkardığı görülür.

Tanrıkulu Taganov dürüstlük, yardımseverlik, fedakârlık kavramlarını öne çıkardığı “Gerçek Yiğit” hikâyesinde iyi insan olmanın erdemine vurgu yapar. Hikâyede Berkeli, olgun, saygılı ve efendi tavırlara sahip 20 yaşında bir gençtir. En büyük hayali kendi kazancıyla bir motosiklet almaktır. Uzun zamandan beri sabırla biriktirdiği parası artık motosiklet alabilecek miktara ulaşmıştır. Satın almak üzere yola çıktığında paraya ihtiyacı olan bir yakınına rastlar. Sıkıntıda kalan kişinin samimi isteğini kıramayarak ona borç vermek zorunda kalır. Böylece rüyalarını süsleyen motosiklete yine kavuşamaz. Berkeli’nin Atabay adında çıkarıcı ve paragöz olan, kötü karakterli bir arkadaşı vardır. Berkeli’nin motosiklet parasının bir kısmını başkasına borç olarak verdiğini öğrenen Atabay, aptalca davrandığını söyleyerek ona sert sözlerle çıkışır. Buna karşılık, zor durumdaki insanlara borç vermenin yanlış olmadığını söyleyen Berkeli, bunun erdemli bir tavır olduğunu belirtir. O sırada aynı mahallede ikamet eden yaşlı bir kadın yüklü miktardaki parasını iki gencin bulunduğu yerde düşürmüştür. Parayı görünce gözleri parlayan Atabay, eşit biçimde paylaşmayı teklif eder. Parayı arkadaşlarıyla birlikte içki ve eğlence için harcamayı planlamaktadır. Adalet duygusu yüksek seviyede bulunan Berkeli, hak etmedikleri parayı almanın hırsızlık olduğunu söyleyerek teklifi reddeder. İsteğinde diretmeye devam eden Atabay yaşlı kadının parasını cebine koyarak gitmeye yeltenir. Amacı tek başına harcamaktır. Aç gözlü Atabay’ı ikna edemeyeceğini anlayan Berkeli, cebindeki motosiklet parasından bir kısmını ayırarak yaşlı kadına götürmek için hareketlenir. Zira kendisine ait olan parayı sırf kadın mağdur olmasın diye ona vermek arzusundadır. Berkeli’nin bu asil davranışını gören Atabay, utanır ve yaptığından pişman olur.

Türkmenistan Yazarlar Birliği başkanı olan ve gazeteci kimliğiyle de tanınan Teşli Gurbanov’un (d. 1934) ülkede ses getiren eserleri hikâyeleridir. “Pişmanlığım”, “Darbe”, “Laçınım”, “Ömür Boyunca Sevgili”, “Akbişek” gibi uzun hikâyeleri gerek yapı gerekse içerik yönünden başarılı örneklerdir. Hikâyelerde rejimin dayatma ve sipariş konularının kısmen dışına çıkıldığı, bireysel sorunların ve insan psikolojisinin ele alındığı görülür.

Teşli Gurbanov’un “Yürek Ateşi” hikâyesinin ana ekseninde ağır hastalık sebebiyle yatağa bağlı hale gelen Sultan isimli genç kadın vardır. Sultan’ın eşi Hacı, asık suratlı, geçimsiz, yerli yersiz tenkitler yapan, sevgisini göstermeyen bir adamdır. Hastalığı süratle ilerleyen Sultan yorgun ve umutsuzdur. Oysa hastaların tedavi sürecinde moral, şefkat ve sabrın önemli olduğu bilinmektedir. Uzakta yaşayan annesi de yanına gelerek zor gününde Sultan’a manevi destek olur. Güzel ve yapıcı konuşması, merhametli muamelesi Sultan’ı çok mutlu eder. Bu arada soğuk duruşuyla bilinen Hacı, sevimli görünmeye gayret etmekte, eşine muhabbetle davranmaktadır. Kocasının sert ve duygusuz tavırlarına alışmış bulunan Sultan, ondan ağrıyan yerlerine masaj yapmasını ister. Eşi Hacı’nın yıllar sonra içten yaklaşımı onu rahatlatıp umut vermekle kalmaz, aynı zamanda yaşama sevinci aşılar. Ne ilginçtir ki, uzun süre sonra Sultan’ın içinde eşine karşı bir yürek ateşi peyda olur. Netice olarak Yürek Ateşi hikâyesinde onmaz illetin pençesindeki hastalara gösterilen sevgi ve ilginin medikal ilaçlardan daha tesirli olduğu vurgulanmaktadır.

5. Bağımsızlık Sonrası Türkmen Hikâyesi

Türkmenistan’ın 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını elde etmesinden sonra edebiyat sahasında yeni bir devir başlamıştır. Bu devir için bağımsızlık ve milli uyanış edebiyatı ismi kullanılmıştır. Sözü edilen yıllarda kaleme alınan hikâyelerde bağımsızlık sevinci ve milli gurur ön plandadır.

Bağımsızlığın ardından yeniden yapılanma olarak nitelendirilebilecek bir geçiş döneminden söz edilebilir. Türkmen edebiyatında köklü değişiklikler geçiş dönemini takiben görülür. Bu yıllarda Türkmen Sovyet edebiyatının birbirini tekrarlayan, işlene işlene halkta bıkkınlık uyandıran konuları terk edilmeye başlanır. Kimi edipler Sovyet sistemi ile yeni dönemi mukayese ederek geleceğe yönelik umutlarını dile getirir. Berdinazar Hudaynazarov (d. 1927), Kerim Gurbanpesov (1929-1989), Rahim Esenov (d. 1927) gibi tecrübeli edipler yeni başlayan bağımsızlık dönemini sevinçle karşılarlar.

Bağımsızlıkla birlikte Sovyetlerin baskıcı uygulamaları sona ediyor, edipler medeniyet, ata mirası, milli dil, milli tarih, milli sanat ve milli kültür meselelerine yöneliyorlardı. Türkmen Türklerine artık zorla Sovyet insanı olduğu fikrini kabul ettirmek mümkün olmayacaktı. Türkmen halkı kendi milli kahramanlarını yakından tanımak ve gençlere öğretmek istiyordu. Dede Korkut, Köroğlu, Oğuz Han, Selçuk Bey gibi ünlü şahsiyetlere büyük kıymet veriyorlardı. Sovyet döneminde Türkmen Türkleri dini ve milli

değerlerini öğrenemiyordu. Bu kavramları edebi eserlerinde işleyenler rejim muhalifi oldukları gerekçesiyle kurşuna diziliyordu. Bağımsızlık dönemi edebiyatında bu durum tersine dönmekte, milli unsurlar ısrarla ele alınmaktaydı.

Bağımsızlık döneminde Türkmen halkının talep ve beklentilerine uygun olarak hikâyeler kaleme alınmaya başlıyordu. Başta Ahmet Halmıradov, A. Nurgeldiyev, R. Durdiyev, Sona Yazova (d. 1943), Govşutgeldi Danatarov, G. Orazgulyev, Ö. Kuliyeve olmak üzere birçok yazar milli meseleleri yeniden gündeme getiren hikâyeler yazıyorlardı.

Milli duyarlılığa sahip ediplerden biri olan Nargılıç Hocageldiyev (d. 1936) Türkmenistan'da önce *Edebiyat ve Sanat* gazetesinde, ardından *Sovyet Edebiyatı* dergisinde farklı kademelerde uzun yıllar görev yapmıştır. Bünyesinde eleştirmen, mütercim ve romancı gibi kimlikler de barındıran Hocageldiyev'in tarihi mevzulara büyük alaka duyduğu ve tarihi hikâyeler yazdığı bilinmektedir. "Harayım Döndü" (Yardımlım Döndü), "Söygi" (Sevgi), "Ahmır" (Teessüf) isimli uzun hikâyeleriyle "Bağışla Yarım" ve "Gülle Değen Sünbüller" isimli hikâyeleri vardır. Bu örneklerde Türkmen Türklerinin zengin tarihi geçmişi realist çizgilerle tasvir edilmiştir.

Nargılıç Hocageldiyev'in "İhtiyar" hikâyesi Rusya'nın Türkmenistan'ı işgal etmesinin yolunu açan Göktepe Savaşıyla ilgilidir. 1. Göktepe Savaşında büyük mağlubiyet alan Rusya, 2. Göktepe Savaşını kazanmasının ardından bölgeyi hızla işgale girişir. Göktepe Kalesinin ele geçirilerek bölgenin Rusya'ya bağlanmasında General Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin'in (1848-1925) (Abdirashidov, 2014, 315) yoğun çabaları olmuştur. İhtiyar hikâyesinin temel karakterlerinden biri Kuropatkin'dir. Türkistan'daki istila çabaları ödüllendirilip Rusya Savunma Bakanı vazifesine getirilen general, yeni görev yerine gitmeden önce son bir kez bölgeyi görmek istemiştir. Rus ordusunun Türkmenistan'ı zapt etmesinde katkısı bulunduğu için fazlaca gurura kapılan Kuropatkin, bir süre sonra kendisini Makedonyalı Büyük İskender ile mukayese etmeye başlar. Ona göre Türkmenler cahil ve vahşi bir topluluktur. Bölgeyi dolaşırken Dinlitepe mevkiinde 80 yaşlarında ihtiyar bir adam ile karşılaşır. Kale Ruslar tarafından muhasara altına alındığında yaşlı adam da direnişçiler arasındadır. Adam Kuropatkin'i savaş sırasında gördüğünden onun Rus generali olduğunu bilmektedir. General bu adamla konuşmak istediğini söyler. Aralarındaki iletişim generalin tercümanı aracılığıyla sağlanmakta, konuşmalar karşı dile çevrilmektedir. Kuropatkin yaşlı adama kibirli bir eda ile kale için yapılan savaşta Türkmenlerden kaç kişinin öldüğünü sorar. Adam kendinden emin bir biçimde sadece üç kişinin öldüğünü söyler. General, adamın filozofları hatırlatan bilgece tavrından rahatsız olmuştur. Savaşta ölenlerin sayısının binleri geçtiğini yakından bilen Kuropatkin, yalnızca üç kişinin öldüğü şeklindeki sözlere şaşırır. Yaşlı adam bunun sebebinin açıklar. Zira Türkmen kadınlarının ölenlerin yerine binlerce çocuk doğuracağını söyler. Yalnız Türkmenler arasında üç kıymetli lider vardır ki onların yerini doldurmak mümkün değildir. Bunlar Amangeldi Gönübek (1830-1879), Kara Batır ve Orazmemmet Serdar'dır. Yaşlı adam bunların Türkmen halkını ayakta tutan sacayağı vazifesi gördüğünü, başka bir deyişle Türkmenlerin üç büyük direği olduğunu söyler.

Kuropatkin'in ilk gördüğünde küçümsediği bu adam hakkında fikirleri tamamen değişmiş, onun bir halk bilgisi olduğunu düşünmeye başlamıştır. Zira o konuştuğu generalin şaşkınlığı yavaş yavaş hayranlığa dönüşmektedir. Yaşlı adama göre Türkmenlerin ruhu mertebesindeki Amangeldi Gönübek adalet direğidir. Kara Batır cesaret direği, Orazmmemet Han akıl direğidir. Ardından Türkmenlerin yiğit olduğunu ve Allah tarafından korunduklarını söyler. Generalin Türkmenleri aşağılayan sözlerine etkili ve mantıklı cevaplar veren yaşlı adam Rusların Türkmenistan'da işgalci olduğunu vurgulamaktan da çekinmez. Daha sonra Türkmen topraklarının er geç özgürlüğüne kavuşacağına olan inancını dile getirir. Zira atalarının ruhunun daima Türkmenlerle beraber olduğunu düşünmektedir. Adamın makul ve mantıklı bilgece konuşmaları Kuropatkin'i şaşırtmakla birlikte aslında ona içten içe hayranlık duymasına vesile olmuştur. Eser Türkmen halkının inancını ve milli değerlerini öne çıkaran mühim hikâyelerden biridir.

Bağımsızlık dönemi Türkmen edebiyatında çocuklara yönelik eserler de hızla artmaya başlar. Arı Baymuradov, Ağageldi Ağazarov, Hemra Şirov, Kasım Nurbadov (d. 1951), Recepmirat Durdiyev çocuk psikolojisini aksettiren eserler yazmışlardır. Daha genç olan ve edebiyatta ün kazanmaya başlayan edipler arasında milli mevzulara yönelenler de az değildir. Bunlar Durdımuhammed Gurbanov, Osman Öde (d. 1954), Kakamurat Ballıyev, Nobatguli Receb (d. 1946), Annaguli Nurmuhammed (1959), Şahribossan Geldimammedova (d. 1971) gibi isimlerdir.

Ene Gayratı isimli hikâyesinde Sona Yazova, Gurbansoltan Ana karakterini başarılı biçimde kurgulamıştır. Kendine özgü nitelikler taşıyan Gurbansoltan Ana, eşi cephede hayatını kaybetmiş bir kadındır. Büyük acı ve ıstıraplarına rağmen zorluklara karşı dik durmaktadır. Aynı zamanda merhametli ve

dirayetli bir anne, olan Gurbansoltan, Vefakâr Türkmen kadınlarının tipik özelliklerine sahip güçlü bir karakterdir (Sarıyev https://www.altayli.net/yeni_t%C3%BCrkmen).

Annageldi Nurgeldiyev ile Kakamurat Ballıyev'in birlikte kaleme aldıkları *Peder Tumarı* isimli belgesel nitelikli hikâye dikkat çekicidir. Türkmenistan Cumhuriyeti'nin kurucu Cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenbaşı'nın acı ve mücadeleyle yüklü hayatı belgeler ışığında ve hikâye formunda anlatılmaktadır. Hodayberdi Durdiyev ise *Yapık Yollar Açıldı Millî Aga* adlı hikâyede Türkmenistan'ın tanınmış saz sanatçısı Millî Aga'yı ve onunla bağlantılı bazı hadiseleri konu edinmiştir. Hikâyede anlatıldığına göre yurtdışından ve yüz yüze tanışmadığı bir kişiden Millî Aga'ya mektup gönderilmiştir. Sovyet rejiminde o yıllarda yurt dışındaki insanlarla iletişim kurmak yasak olduğu gibi, bu tavır yöneticiler tarafından casusluk ve vatan hainliği olarak görülmektedir. Gelen mektubu sahibinden önce alıp okuyan redaktör, kraldan çok kralcılık yaparak bundan kendine bir vazife çıkarır. Ona göre, sanatçı Millî'ye mektup gönderilmesi güya casusluk faaliyetidir. O yıllarda suçsuz insanların imzasız iftira mektuplarıyla mahkûm edildiği bilinmektedir. Redaktör Millî'nin büyük bir suçun ortağı olduğunu iddia ederek hakkında şikâyetle bulunur. Millî kendini aklayınca kadar uzun zaman devlet dairelerinde süründürülür, büyük azap ve eziyetler çekmek zorunda kalır (<https://docplayer.biz.tr/116253499-Yeni-turkmen-edebiyati-doc-dr-berdi-sariyev.html>).

Rahim Esenov (d. 1927) 1995 yılında yayımlanan *Sırlı Toslamaların Pidaları* başlıklı hikâyesinde Sovyetler Birliği döneminde sudan bahanelerle haksız biçimde suçlanan edebiyatçıları ele alır. Bu hikâyede hepsi Türkmenistan'ın sevilen ediplerinden olan kardeş Berdiyevler, S. Övezbayev, M. Geldiyev, Orazmehmet Vepayev (1883-1937) gibi zirve şahsiyetlere karşı sergilenen hukuksuzluğu dile getirmiştir. Gurbannazarov Orazgulyev, *Gazma Gara Dutar* isimli hikâyesinde saz şairi Aşık Aydın Pir'i ele alır. Onun eserlerinde yer alan bazı dini kavramlardan dolayı rejim muhalifi ilan edilerek, halkın gözünden düşürülmeye çalışılmasını eleştirir. 1995 yılında *İman Sırrı* adlı hikâyeler kitabını yayımlayan Ahmet Halmurat, eserde genel olarak Türkmen toplumundaki türlü bozukluk ve çelişkileri irdeler. Kitaptaki "Ak Kelebek", "Diyarbakir Hoş Gal İndi", "Gövnüm Dönmez", "Gulp", "Gurruk", "İman Sırrı" isimli hikâyelerde suçsuz insanlara yapılan zulümleri anlatmaktadır.

Türkmen edebiyatında bağımsızlık sonrası dönemde hikâye türü önce bir arayışlar dönemi geçirmiştir. Bu yıllarda Sovyet dönemi ile bağımsızlık dönemi çok yönlü biçimde mukayese edilir. Sovyetler Birliği yıllarında önyargılı, hatta düşmanca bakılan Türkmen milli örf ve adetleri, dini hayat, milli kavramlar bağımsızlık döneminde yeniden hak ettiği değere kavuşturulmaya çalışılmıştır.

6.Sonuç

Türkmen hikâyeciliği hakkında doğru değerlendirmeler yapmak için Türkmen edebiyatının gelişme çizgisini dikkatli gözle izleyip incelemek gerekir. Bazı tenkitçi ve edipler Türkmenlerin 1925 yılından önce hikâyecilik geleneği bulunmadığını beyan ederler. İddialarının aksine Türkmenistan'da bu tarihten çok önce yenilikçi çizgiler taşıyan köklü bir hikâyecilik geçmişi bulunduğu söylenebilir. Türkmen Türklerinde güçlü şifahi edebiyat ile halk edebiyatı geleneğinin modern hikâyeye zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Rus işgalinin başladığı yıllarda Türkmen aydın ve edipleri sömürüye karşı tavır sergilemiş, bağımsızlık mücadelesine eserleriyle katkı sağlamışlardır. Türkmenlerde klasik edebiyat devri ile Sovyet edebiyatı devri arasında "cedit edebiyatı" olarak isimlendirilen bir devir daha bulunmaktadır. Bu devirdeki edebiyatın temel nitelikleri batıdaki yenilikleri takip etmesi ve Türkmen halkının bağımsızlığını talep eden milli bir duruş sergilemesidir. Ekim devriminden başlayarak 1930'lu yıllara kadar varlığını sürdüren cedit edebiyatı Sovyet hükümeti tarafından "düşman" ilan edilir. "Rejim muhalifi" ve "milliyetçi sapmacı" yaftalarıyla suçlanan çok sayıda Türkmen edebiyatçı kurşuna dizilerek yok edilir.

Türkmenistan'da 1925 yılından sonra yayın hayatına başlayan gazete ve dergilerde epeyce hikâye neşredilmiştir. Sovyet rejiminin hükümran olmasının ardından ülkede baskıcı uygulamalar şiddetini artırır. Bilhassa 1937 yılında zirveye çıkan "kızıl kırgın" hareketiyle birlikte aydın ve edipler fikirlerini serbestçe söyleyemez duruma gelirler. Tabii ki hikâyeciler de dayatılan mevzularda yazmak mecburiyetinde bırakılır. Resmi ideolojiye uygun dar bir çerçeve içinde kalem oynatmak zorunda kalan hikâyeciler mecburen "sosyalizm realizmi" metodunu uygulamaya geçerler. Sovyetler Birliği'nin diğer coğrafyalarda olduğu gibi Türkmenistan'da da sosyalizmin kuruluşunu takip eden ilk 15 yılda edebiyat sahasında büyük tartışmalar yaşanır. Hikâyeciler büyük baskıya rağmen yine de Türkmen toplumunu gerçekçi çizgilerle anlatmayı başarırlar. 1930'lu yıllardan başlayarak aydın ve ediplerin bir kısmının susturulması, bir kısmının öldürülmesi Türkmen edebiyatına ve tabii olarak Türkmen hikâyeciliğine darbe vurur. Ülkede hikâyeciliğin yeniden toparlanması için belli bir süre geçmesi gerekecektir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Sovyet rejiminin edebiyat sahasındaki baskıları kısmen azalır. Parti kurulları edebiyatçıların halkı savaşa motive etmesi çağrısında bulunarak bu yolda talimatlar hazırlar. O yıllarda cephe önü ve arkasını tasvir eden çok sayıda hikâye kaleme alınır. Ancak bu örneklerin bir kısmının yapı ve içerik bakımından epeyce zayıf olduğu görülür.

1945-1960 yılları arasında Sovyetler Birliği'nde ekonominin geliştirilmesi, ülkenin planlı biçimde kalkındırılması hikâyelerde ele alınmaya başlar. Bu yıllarda savaşın toplumda yarattığı travma ve yaşattığı acılar hikâyeler aracılığıyla anlatılmaya devam eder. Stalin'in ölümünün ardından ortaya çıkan kısmi gevşeme ile Sovyet sisteminin zaaflarını ve toplumda ortaya çıkan yozlaşmayı ele alan hikâyeler dikkat çeker.

1960-1990 yıllarını kapsayan devrede Türkmen hikâyelerinde ahlaki bozulma ile köy ve şehir hayatında meydana gelen köklü değişiklikler işlenir. Cehalet, eğitimsizlik, batıl inançlar ile kadın hak ve özgürlükleri üzerinde ısrarla durulur. Dikkatli gözle bakıldığında 1960 yılından sonraki örneklerde Türkmen tarihine ait hadiselerin geniş ölçüde hikâye konusu haline geldiği görülür. Türkmen Türklerinin zengin geçmişi milli his ve duyarlılıkla dile getirilir. Yine 1960'lı yıllardan itibaren ülkede hiciv kavramına önem verildiği, mizah ve hiciv içerikli hikâyelerin çoğaldığı söylenebilir.

1980'li yıllarda katı sansür politikalarının değişmesiyle birlikte hikâye karakterleri diğer niteliklerinin yanı sıra psikolojik özellikleriyle de ele alınmaya başlar. Kimi müelliflerin eserlerinde rejimin dayatma ve sipariş konularının dışına çıktığı, bireysel konulara odaklandığı ve insan psikolojisinin derinliğine inmeye çalıştığı görülür.

Türkmenistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra yazılan hikâyelerde özgürlük sevinci ve milli gurur ön plana çıkar. Köklü değişikliklerin yapıldığı Türkmen edebiyatında halkta bıkkınlık uyandıran konular hızla terk edilir. Türkmen müellifler töre, milli dil, milli tarih, milli sanat ve milli kültür meselelerini ısrarla anlatmaya yönelirler. Yine bağımsızlık döneminde çocuklara yönelik hikâyeler halk tarafından rağbetle okunmaya başlar. Bağımsızlığın ardından arayışlarını sürdüren ve başarılı örnekler sunan Türkmen hikâyecileri günümüzde kalem faaliyetlerini yetkinlikle sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdirashidov, Zaynabidin (2014). İsmail Gaspıralı'nın Türkistan Tarihi Üzerine Düşünceleri ve Tarih-i Cedide-i Türkistan Yazıları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 4, Ankara, 2014, s. 313-330.
- Aka, İsmail (2009). *Türk Dünyası Tarihi*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Akpınar, Yavuz (1994). *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çarı, Orazgılıç (2014). Rivayetten Realizme Doğru. *Çağdaş Türkmen Öyküsü*, Ankara: Hece Yayınları.
- Durdiyev, Kakacan - Kara, Mehmet (1997). Yirminci Yüzyıl Türkmen Edebiyatı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 3, s. 3-9.
- Erman, Kubilayhan (2019). Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ve Türkler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, Sayı: 44, s. 303-320.
- Gömeç, Sadettin (2003). *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Gökçimen, Ahmet (2014). Gurbandurdi Gurbanshehdov'un 'Çakılık' Adlı Uzun Hikâyesinde Mahdumkulu Biyografisi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 38, s. 34-43.
- Gökçimen, Ahmet (2015). Ekim Devrimi Temalı Türkmen Romanlarında Rus Tipler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kanter, Muhammed Fatih (2002). *Annaguli Nurmemet'in Romanları Yapı ve İçerik*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Kara, Mehmet (1996). Çağdaş Türkmen Şiiri. *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı V Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 852-889.
- Kara, Mehmet (1998). Türkmen Türkleri Edebiyatı. *Türk Dünyası El Kitabı*, 4. Cilt Türkiye Dışı Türk Edebiyatları, Ankara.
- Kolcu, Ali İhsan (2006). *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, 1. Cilt, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Nazmi, (1334). *Kafkasya ve Asya-i Vusta ve Türkistan Vilayetleri Buhara ve Hive Hanlıkları*, İstanbul.
- Özyürek, Rasim (2003). Annaguli Nurmemet'in Büyük Göç Adlı Romanının Dil Yönünden İncelenmesi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. Ankara, Sayı:16, s. 115-117.
- Saray, Mehmet (1975). *Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Saray, Mehmet (1987). *Afganistan ve Türkler*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Saray, Mehmet "Türkmenistan - Tarih", TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 41, 2012, s. 599- 607.
- Sarıyev, Berdi (2007). İlk Türkmen Gazetesi: Ruzname-yi Maverâ-ı Bahr-ı Hazar. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, s. 133-140.
- Sarıyev, Berdi, <https://docplayer.biz.tr/116253499-Yeni-turkmen-edebiyati-doc-dr-berdi-sariyev.html>
- Söyegov, Muratgeldi (1998). Türkmen Edebiyatında Ceditçilik Dönemi Hakkında Tespitler ve Yeni Malumatlar. *Bilig*, Sayı: 7, s. 112-121.
- Söyegov, Muratgeldi (2010). Türkmen Ceditçi Yazarlar. *Gazi Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, Sayı: 7, s. 327-338.
- Togan Zeki Velidi (1981). *Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.